

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет української й іноземної філології та журналістики
Кафедра англійської філології та світової літератури
імені професора Олега Мішукова

Сучасні методи формування й розвитку продуктивних граматичних навичок на різних етапах навчання в ЗЗСО

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: здобувачка

Спеціальності 014.02 Середня освіта

Освітньо-професійної (наукової) програми

Середня освіта (Мова і література(англійська))

Норченко Юлія Олександрівна

Керівник: к. пед. н., доц. Кіщенко Ю.В.

Рецензент: к.пед. н., доц. Кострубіна О.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти вивчення продуктивних граматичних навичок.....	7
1.1.Сутність граматичних навичок у контексті сучасної наукової парадигми: поняття та види.....	7
1.2.Прийоми формування продуктивних граматичних навичок.....	12
1.3.Комплекс вправ для формування продуктивних граматичних навичок на різних етапах навчання.....	17
РОЗДІЛ 2. Практичний аспект формування продуктивних граматичних навичок у загальноосвітній школі	23
2.1. Аналіз результатів дослідження з формування продуктивних граматичних навичок.....	23
2.2.Методичні рекомендації щодо формування продуктивних граматичних навичок.....	35
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56
ДОДАТКИ.....	62

ВСТУП

На сучасному етапі основна умова використання англійської мови як засобу спілкування виступає вміння грамотно поєднувати слова, змінювати словосполучення залежно від наміру висловлювання. Граматика, маючи узагальнюючий характер своїх законів, може полегшити процес оволодіння англійської мови, визначаючи практичне значення. Вона є найважливішим аспектом, що займає важливе місце у навчанні іншомовному говорінню, це каркас, у якому розташовується лексика. Опанування граматиною англійської мови є важливим не тільки для формування продуктивних умінь у письмовій та усній мові, але також і для розуміння мови інших людей під час аудіювання та читання.

У процесі формування як мовної та соціокультурної компетенцій постає проблема недостатнього рівня сформованості граматичних навичок. У центрі уваги знаходяться не заучування окремих граматичних правил, а розвиток граматичних навичок, умінь та дії з граматичним матеріалом загалом. Адже, за допомогою набору лексичних одиниць не можна точно передати думку, оскільки лексика лише називає явища чи предмет. Зв'язки між лексичними одиницями проявляються у граматичних значеннях. Застосування лише теорії без її підтвердження конкретними фактами функціонування граматичних явищ не є ефективним процесом при оволодінні граматиною англійської мови у загальноосвітній школі. За допомогою формування граматичних навичок відбувається навчання коректному оформленню висловлювання, граматиці та розпізнавання певних граматичних форм в мовленні та на письмі. Але, виникає величезна кількість труднощів при засвоєнні граматики, яка містить безліч граматичних правил, термінів і винятків.

Актуальність даного дослідження зумовлене тим, що досить часто у загальноосвітніх школах викладання граматики обмежується простим заучуванням конструкцій і виконанням однотипних вправ, при яких школяр не осмислює практичну користь того, що він робить. Навчання утруднене великою кількістю термінів. Тому, потрібно формувати продуктивні граматичні навички, які є невід'ємною частиною всіх видів мовної діяльності, формування, розвиток та вдосконалення яких – основне завдання оволодіння англійською мовою; це автоматизоване використання граматичного матеріалу у продуктивній та рецептивній мовній діяльності. Даний процес є найбільш важливим на усіх етапах навчання у загальноосвітній школі. Так, темою дипломної роботи було обрано «Сучасні методи формування й розвитку продуктивних граматичних навичок на різних етапах навчання в загальноосвітній школі». Над даною темою працювали такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Л. Власенко [4], О. Вовк [5], О. Даниленко [6], І. Дубчак [8], Л. Орловська [26], Д. Руснак [33], Н. Скляренко [34], Т. Стеченко [38], R. Dirven [48] та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в рамках науково-дослідної роботи кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Мішукова «Вплив лінгвальних та екстралінгвальних чинників на формування фахівця з іноземних мов у сучасному мультикультурному просторі», державний реєстраційний номер 0117U 003763.

Мета кваліфікаційної роботи – визначити сучасні методи формування й розвитку продуктивних граматичних навичок на різних етапах навчання в загальноосвітній школі.

Мета зумовила вирішення наступних **завдань**:

- розкрити зміст поняття граматичних навичок у контексті сучасної наукової парадигми;

- описати прийоми формування продуктивних граматичних навичок;
- охарактеризувати комплекс вправ для формування продуктивних граматичних навичок на різних етапах навчання;
- проаналізувати результати дослідження з формування продуктивних граматичних навичок;
- надати методичні рекомендації щодо формування продуктивних граматичних навичок.

Об'єкт дослідження – продуктивні граматичні навички у методиці викладання англійської мови.

Предмет дослідження – сучасні методи формування й розвитку продуктивних граматичних навичок на різних етапах навчання в загальноосвітній школі.

Методи дослідження: описовий метод, аналітичний, узагальнення та систематизація, аналіз та синтез.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці рекомендацій та настанов щодо якісного формування продуктивних граматичних навичок на різних етапах навчання в загальноосвітній школі.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості застосування на заняттях з англійської мови запропонованих нами підходів та вправ для вдосконалення гра продуктивних граматичних навичок на різних етапах навчання в загальноосвітній школі. Матеріали та результати дослідження також можуть використовуватись при написанні лекцій та підготовці до спецкурсів з англійської мови.

Апробація. Основні результати дослідження знайшли своє віддзеркалення в науковій статті «Роль продуктивних граматичних навичок у контексті методики викладання іноземної мови» (*Магістерські студії*. Херсон: Херсонський державний університет,

2023) і в доповіді на III Міжнародній науково-практичній конференції «Лінгвістичні обрії XXI сторіччя» (Івано-Франківськ, 28-29 листопада 2023 року).

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК

1.1. Сутність граматичних навичок у контексті сучасної наукової парадигми: поняття та види

На сучасному етапі однією з основних умов використання англійської мови є вміння грамотно поєднувати слова, змінювати словосполучення залежно від наміру висловлювання. Володіння великим словниковим запасом допоможе передати конкретну думку, оскільки лексичні одиниці лише називають предмет чи явище, саме граматики відбиває відносини з-поміж них. Будь-яка мова сприймається учнями як непереборний бар'єр. Граматики є системою досліджуваних правил, і передбачає їх передачу у процесі навчання.

Однією з головних цілей навчання англійської мови є розвиток комунікативної компетенції, яка трактується як сформована здатність людини вислухати як суб'єкт комунікативної діяльності спілкування [30, с. 160].

Відповідно до вимог шкільної програми з іноземних мов основною метою навчання у середній школі є досягнення мінімального достатнього рівня комунікативної компетенції, яка передбачає оволодіння основною системою знань (лексичних, граматичних, фонетичних); мовних та соціокультурних умінь (аудіювання, говоріння, читання та письмо). Їхня взаємодія необхідна для здійснення спілкування англійською мовою [9].

В даний час, у зв'язку із затвердженням провідної позиції граматики у формуванні комунікативної компетенції, проблема формування граматичних навичок є однією з найактуальніших. Без знання граматичної структури англійської мови учні не зможуть вирішити комунікативні завдання [10, с. 14]. необхідно приділяти увагу

не лише формальній стороні граматичної навички, яка відповідає за правильне оформлення граматичної структури згідно з нормами мови, але також і функціональному аспекту, який зумовлює функціонування граматичного явища в мові.

Опанування граматиною англійської мови, досить важливе для формування продуктивних умінь у письмовій та усній мові. Так, бар'єром у процесі формування мовленнєвої і соціокультурної компетенцій стає недостатній рівень сформованості граматичних навичок. Вивченням даного питання займалися такі вітчизняні і зарубіжні дослідники: Байдак Л. І. [2], Власенко Л. В. [4], Морська Л. І. [23], Ніколаєва С.Ю. [24], Руснак Д.А. [33], Стеченко Т.О. [38], Dirven R. [48] та ін..

Так, Бабенко Т.В. [1], Бігич О.Б. [3] вивчають особливості граматичної компетентності вчителями початкової школи; Коломінова О.О. [16] розглядає різні способи ознайомлення учнів з граматичними явищами, використовуючи відео під час презентації граматичного матеріалу; Крутий К.Л. [17] досліджує особливості вживання службових частин мови у мовленні; Дж. Стренкс [40], Б. Харт [40], Г. Пучта [40], М. Рінволукрі [40] вивчають особливості застосування граматичних ігор.

Навчати граматиці - це означає формувати в учнів у межах мовної компетенції граматичний її компонент, зміст якого становлять граматичні знання та навички. Наприклад, Морська Л.І. [23], теоретично обґрунтовує мовленнєві навички в контекстів навчання граматики, у працях Байдак Л.І. [2] вивчаються особливості викладання граматики для студентів нелінгвістичних закладів, Проценко Н.В. [32] та Власенко Л.В. [4] акцентують увагу на важливості читання при формуванні граматичних навичок.

Як зазначає Д.А. Руснак, формування граматичної компетенції здійснюється за допомогою взаємодії таких складових, як знання граматичної системи мови,; репродуктивних та рецептивних

граматичних навичок; вживання граматичних структур у мовленні та аналіз мовлення інших [33, с. 12].

Осідак В.В. вважає, що граматична компетентність є «здатністю зрозуміти граматичне оформлення мовлення інших та коректно граматично оформити свої усні і писемні висловлюванн. Граматична компетентність полягає у взаємодії відповідних навичок та граматичної усвідомленості, коли людина здатна до реєстрування та розпізнавання граматичних явищ в усному і писемному мовленні, їхні особливостей та закономірностей утворення і функціонування)» [27, с. 43].

На думку Вовк О.І. «граматична компетентність є вмінням грамотно будувати фрази та речення, правильно вживати та узгоджувати часи, а також знання частин мови та способу побудови речень різних типів» [5, с. 208].

Касаткіна О.В. зауважує, що граматична компетентність є рівнем рівень засвоєння учнем основного коду мови, граматичних правил, словотворення, структури речення, словника [15, с. 52].

Отже, граматична компетентність – це здатність виробляти правильні в мовному відношенні речення і висловлювання в необмеженій кількості. Граматична навичка забезпечує правильне вживання граматичних явищ у мовленні. До її складу входять морфологічні та синтаксичні навички.

Основними якостями граматичної навички слід вважати автоматизованість (швидкість перебігу дії, її цілісність і плавність, низький рівень напруженості), правильність (безпомилковість виконання дії), свідомість (підключення правил для свідомого контролю у разі помилки), стійкість (здатність навички взаємодіяти з іншими навичками), міцність при виконанні дії), гнучкість (готовність граматичної навички включатися в нові ситуації, функціонувати в новому мовному матеріалі) [22, с.105].

Основною вимогою до формування граматичної навички є наявність значної кількості лексичного матеріалу. Якщо у певній ситуації учень самостійно може швидко і граматично правильно скласти фразу, то частково він володіє граматичною навичкою. Саме тому в сучасній методиці під граматичною навичкою розуміється «здатність мовця вибрати модель, адекватну мовленнєвому завданню, і оформити його відповідно до норм даної мови» [23, с.77].

Граматичні навички розподіляються на два види: рецептивні, що являють собою знання певних граматичних структур і форм без вживання їх у розмові, та продуктивні, де вживання у мові автоматизованих граматичних явищ відбувається на підставі «граматичного почуття» [31, с. 43].

Продуктивна граматична навичка має бути стійкою, автоматизованою, «свідомою» і гнучкою [31, с. 44]. Під продуктивними граматичними навичками зазвичай розуміють навички правильного утворення, вживання у мові та інтерпретації значень граматичних явищ, формулювання граматичного правила з опорою на схему, а також вміння варіювати граматичне оформлення висловлювання при зміні комунікативного наміру. В основі продуктивної граматичної навички лежать мовні дії з граматичним оформленням тексту, які породжуються в процесі говоріння та письма (письмового мовлення):

- вибір граматичного явища, адекватного мовному завданню залежно від ситуації спілкування;
- утворення граматичних форм та конструкцій відповідно до граматичних норм (правил): комбінування граматичного явища з іншими явищами на різних рівнях висловлювання;
- варіювання граматичного оформлення висловлювання у зв'язку зі зміною комунікативного наміру [31, с. 45].

В основі рецептивної граматичної навички лежать такі дії:

- впізнання в тексті для читання або в аудіотексті граматичних явищ та співвідношення їх із певним смисловим значенням;
- диференціація та ідентифікація граматичних явищ за формальними ознаками;
- прогнозування граматичних форм слова/конструкцій: визначення структури речення, порядку слів тощо;
- встановлення логічних, тимчасових, причинно-наслідкових, підрядних відносин та зв'язків між елементами речень: встановлення відносин та зв'язків між реченнями всередині абзацу або складного синтаксичного цілого [31, с. 46].

Рецептивна граматичний навичка – це здатність учня дізнаватися граматичні форми і співвідносити їх зі своїми граматичним значенням. Н.В. Проценко [32] та Л.В. Власенко [4] вважають, що «основною операцією рецептивної граматичної навички є сприймаття звукового або графічного образу граматичної структури».

За класифікацією Д.В. Власенко рецептивні граматичні навички діляться на рецептивно-активні й рецептивно-пасивні навички читання та аудіювання [4].

На думку А. Здеб, рецептивні граматичні навички відносяться до пасивної граматики, адже це граматики для читання. По ній повинні вивчаються формальні ознаки граматичних явищ [13].

Н.В. Проценко говорить про те, що основою формування рецептивної граматичної навички читання є: вміння виокремлювати певні граматичні конструкції, встановлення смислових зв'язків між реченнями; встановлення зв'язків між словами [32, с. 89].

Так, рецептивна граматична навичка - це здатність читача або слухача співвідносити граматичні форми мови, що вивчаються, з їх значенням; продуктивна граматична навичка - це здатність мовця вибрати модель, адекватну мовленнєвому завданню, і оформити його

згідно з нормами даної мови. Прагнення щось повідомити чи у чомусь переконати завжди є мовленнєвим завданням [39, с. 43].

Отже, граматична навичка – це здатність мовця вибрати модель, адекватну мовному завданню, і оформити його відповідно до норм англійської мови. Це здатність витягувати з довгострокової пам'яті граматичні засоби мовлення. Потрібно виробляти не граматичні навички, а оформляти мову морфологічно та синтаксично. Граматична норма та мовленнєве завдання мають бути пов'язані між собою. Мовні граматичні навички також забезпечують правильне розташування слів у реченні в усному мовленні, в такий спосіб їх можна вважати синтаксичними мовними навичками. Морфологічні та синтаксичні мовні навички мають дискурсивний характер. Процес фіксації на письмі мовного твору допомагає повертатися до написаного, аналізувати його, уточнювати.

1.2. Прийоми формування продуктивних граматичних навичок

Правильна постановка навчально-пізнавальних завдань під час уроків англійської мови дозволяє учням сформувавши правильний граматичний каркас, відкриваючи нові мовні явища і генеруючи автоматизовані мовні структури. Таким чином, розвиток граматичної навички є компетенцією у вивченні англійської мови. Формування граматичної навички - це невід'ємна частина навчання англійської мови. Поступове і пропорційне оволодіння граматичними навичками мови, що вивчається, гарантує освоєння учнями середньої школи необхідних умінь і навичок, на основі комплексу навчально-пізнавальних завдань, необхідних для комунікації в сучасному світі. Навчально-пізнавальні завдання, створені задля формування та оцінки умінь і навиків, сприяють освоєнню систематичних знань.

Продуктивні граматичні навички забезпечують граматичне оформлення мовлення учня середньої школи під час говоріння та

письма. Навчання граматиці неможливе без формування граматичних навичок [23, с. 21].

Активний граматичний мінімум включає у собі певні продуктивні види мовленнєвої діяльності. До основних принципів відбору активного граматичного мінімуму входить [1, с. 43]:

- 1) принцип виключення синонімічних явищ;
- 2) принцип еталонності;
- 3) принцип поширеності в усному та писемному мовленні.

Відповідно до заявлених вище принципів, можна дійти висновку, що в активний мінімум входять лише найпоширеніші граматичні явища. У той час як засвоєння інших граматичних форм відбувається на рівні засвоєння словникового запасу. Такі явища, що вживаються у читанні, говорінні та аудіюванні входять до складу пасивного граматичного мінімуму. Слід зазначити, що склад пасивного граматичного мінімуму може сильно пригнічувати активний мінімум.

Необхідність формування продуктивної граматичної навички в умовах середньої школи пояснюється тим, що граматична навичка входить до складу механізму, що контролює правильність виконання мовленнєвої дії учнем, і при не правильному його виконанні забезпечує виправлення помилки. Тож, вибір методичних прийомів і вправ для засвоєння граматичного явища є головним завданням [2].

Принцип свідомості є основою всіх методів, використовуваних при оволодінні граматиною; у межах кожного методу встановлюється своє співвідношення теорії з практикою. Застосування теорії у чистому вигляді без її підтвердження конкретними фактами функціонування граматичного явища, як і «чиста» практика без її осмислення не прийнято при оволодінні граматиною в шкільному курсі. [3, с. 60]

Також, В.О. Калінін виділяє інтеркультурний принцип, який характеризується веденням діалогу між різними культурами. Науковець зазначає, що діалог культур є «порівнянням взаємодії та розуміння

інших культурних цінностей» [14, с. 8]. Тому, вчитель повинен встановити контакт з представником культури; вести діалог на будь – яку тематику; поважати традиції та звичаї певної культури.

При проектуванні змісту та технології реалізації моделі можна керуватися наступними принципами, як комунікативність (вихід на міні-діалоги), свідоме (когнітивне) навчання, введення матеріалу від простого до складного, системно-функціональна організація граматичного матеріалу, ситуативно-тематична організація лексичного матеріалу [10, с. 14].

Наразі існує три підходи до формування граматичних навичок у методиці викладання іноземних мов [8].

Експліцитний підхід, у якому можна виділити дедуктивний та індуктивний. При дедуктивному підході спочатку відбувається ознайомлення з правилами та прикладами, а потім відбувається тренування, відпрацювання ізольованих операцій, а потім уже мовна практика, що реалізується на перекладі. Індуктивний метод дозволяє самим учням сформулювати правило з урахуванням явищ, із якими стикаються на уроках англійської мови. Помічаючи у тексті нові граматичні конструкції, учні намагаються дізнатися їх значення через контекст. Потім вони самостійно формують правило, можуть використовувати підказки за допомогою підручника. Потім вони виконують ряд вправ для відпрацювання та закріплення даного матеріалу.

Імпліцитний підхід також включає два підходи: структурний і комунікативний. Структурними називаються методи, в основі яких знаходиться схема, модель речень, що виражена через схему. Структурні моделі можуть також називатися мовними, якщо містять мовні зразки, типові фрази [8].

Диференційований підхід ґрунтується на використанні різних методів, вправ залежно від мети навчання, особливостей учнів, етапів навчання та мовного матеріалу.

Як зауважує Л.І. Байдак, для того, щоб успішно організувати навчання граматики потрібно вирішити наступні методичні завдання: визначити прийоми, які допоможуть у формуванні граматичних навичок; скласти граматичний мінімум, який потрібен для того, щоб оволодіти різними видами мовленнєвої діяльності; розробити методику для ознайомлення з граматичними правилами [2].

До змісту навчання граматичного матеріалу входить [18, с. 24]:

1. Засвоєння граматичних форм, частин мови, їх семантики та функцій (у рамках шкільної програми).

2. Знання правил вживання цих форм залежно від ситуації спілкування та контексту.

3. Формування навичок та розвиток умінь у вживанні граматичного матеріалу програми в усних та письмових висловлюваннях, зокрема розвиток наступних навичок:

а) вибір структури типового речення;

б) оформлення учнем відібраних слів для заповнення типового речення відповідно до норм;

в) вибір службових форм та правильне поєднання їх із знаменними словами

Формування граматичних навичок потрібно проводити декілька етапів. Метою етапу ознайомлення та первинного закріплення є створення орієнтованої основи граматичної дії для подальшого формування навички у різних ситуаціях спілкування. Виділяють наступні етапи для формування граматичної навички в продуктивному мовленні [22, с. 16]:

а) орієнтовно-підготовчий;

б) стереотипно-ситуативний;

в) варіювально-ситуативний.

Орієнтовно-підготовчий етап характеризується знайомством учнів із граматичним явищем.

Стереотипно-ситуативний етап – виконанням тренувальних вправ на відпрацювання граматичних структур, що вивчаються, з використанням вправ на підстановку, трансформацію або переклад.

Варіювально-ситуативний етап характеризується подальшим відпрацюванням граматичних структур на практиці в різних ситуаціях.

Таким чином, дані етапи навчання граматиці є основою для розвитку продуктивних граматичних навичок. Етап формування мовних граматичних навичок є найважливішим, оскільки із ним пов'язана автоматизація граматичних процесів, без якої неможливе створення навички. Завдання цього етапу у тому, щоб надати тренуванню граматичних явищ мовного характеру.

Для технології реалізації продуктивних граматичних навичок можна використовувати систематизовану подачу навчального матеріалу з багаторазовим повторенням [21, с. 81]:

- на першому уроці проходить вивчення нової теми;
- на другому уроці вчитель дає базовий мінімум граматичного матеріалу за темою з промовленням опорних схем;
- на третьому уроці учні самостійно пишуть опорні схеми, відбувається самоконтроль засвоєння;
- на наступних уроках триває тренування за темою – нова лексика відпрацьовується за опорною граматичною схемою, можлива командна робота та взаємодопомога. Після достатнього письмового тренування учні переходять до міні-діалогів. Можливий проміжний контроль.
- фінальний урок за розділом – об'єктивний контроль у письмовій та усній формі (міні-діалоги).

Така послідовність відпрацювання матеріалу відповідає етапам формування граматичних навичок, прийнятим у методичній науці. Тож, в першу чергу потрібно ознайомити учнів з граматичним явищем, його формою, значенням. Виклад граматичного матеріалу має відбуватися цікаво, щоб учні не відволікалися і водночас розуміли і закріплювали його. Слід вводити новий матеріал у вигляді оповідання, гри чи презентації аудіо чи відео матеріалу. На наступному етапі потрібно закріпити граматичний матеріал використовуючи різноманітні вправи для закріплення даного граматичного матеріалу. Під час контролю учні узагальнюють, проводять синтез та аналіз граматичного явища, таким чином, граматичний матеріал стає особистим досвідом, що розширюється за допомогою вправ. На останньому етапі відбувається повторення вивченого матеріалу, яке будується на тому, щоб учні самостійно виконували завдання та вправи за поданим граматичним матеріалом [25, с. 64].

Отже, формування граматичної навички за допомогою комплексу навчально-пізнавальних завдань може розвиватися в учнів середньої школи набагато швидше та якісніше, за умови систематичного впровадження у навчальний процес.

1.3. Комплекс вправ для формування продуктивних граматичних навичок на різних етапах навчання

Одним із найефективніших та успішних засобів розвитку усного іншомовного мовлення є мовленнєві вправи. Не маючи сформованої мовної граматичної бази, учні згодом виявляться нездатними будувати свою мову грамотно та вільно. Роль мовних чи тренувальних вправ незаперечна, адже вони допомагають учням закріпити у пам'яті лексико-граматичний матеріал. Перевага таких завдань у тому, що вони спрямовані на довільне запам'ятовування, тобто, увага учнів зосереджена саме на тренуванні навичці [27, с. 43].

Такий усвідомлений підхід у навчанні веде до подальшої автоматизації навичок. Якщо ж одразу звертати увагу учнів не на граматичну форму, а на мету висловлювання, то є ймовірність, що учні не сконцентруються на самій формі, і згодом припустатимуться помилок. Головне, під час виконання таких вправ, показувати учням практичну цінність навички, що тренується, наводити ситуації її реального використання в мові. Також необхідно варіювати вправи, щоб відтреновані учнями граматичні навички знайшли своє закріплення у мовних завданнях, спрямованих на говоріння. З чого випливає, що мовні завдання є своєрідним фундаментом, основою для розвитку усних мовних умінь, засобом розвитку граматичної сторони мови, без якої неможливо уявити правильну усну мову [26, с. 290].

У методиці викладання англійської мови прийнято використовувати такі типи вправ для формування граматичних навичок [34, с. 15]:

- імітаційні;
- підстановочні;
- трансформаційні.

Імітаційні вправи будуються на одноструктурному чи контрастному граматичному матеріалі. Граматичну структуру слід повторювати в даному типі вправ без зміни. Виконання цього типу вправ може бути побудовано на прослуховуванні та повторенні фраз, повторенні граматичних форм за вчителем. Імітаційні вправи закладають акустичний образ у пам'яті учнів, також розвивається прогнозування. Імітація зазвичай здійснюється на слух або за допомогою друкованого матеріалу. Вчитель може використовувати підстановочні таблиці, в основі яких лежить конструкція запитання. Вправи даного типу проводяться швидко і займають багато часу під час уроків. Можна проводити таку роботу хором. Підстановочні вправи спрямовані на закріплення граматичного матеріалу, в учнів має бути

вироблений автоматизм на цю граматичну структуру. Цей тип вправ є основним для формування граматичної навички. Тут відбувається засвоєння різноманіття форм даного граматичного матеріалу за допомогою трансформацій, доповнення, розширення. Метою підстановочних вправ є розчленування та перетворення граматичного правила. Ефективними є вправи, які вимагають вибору граматичних форм. Вправи можуть містити протиставлення ряду граматичних форм. Вправи у видозміні охоплюють вправи на додаток відповідної форми [34, с. 16].

Вправи із виправленням смислових помилок виконуються на комунікативній основі. Вчителю слід підбирати найважчі граматичні явища, які піддаватимуться внутрішньомовній інтерференції. Також для цього типу вправ підходить вправа «розмова втрьох». Учень ставить питання іншому, яке, у свою чергу, має дізнатися інформацію у третього.

Трансформаційні вправи спрямовані на формування навичок комбінування, заміни, скорочення чи розширення граматичних структур. За допомогою даних вправ можна навчитися варіювати зміст повідомлень залежно від ситуації, протиставляти раніше вивченим граматичним правилам, становити з окремо вивчених частин цілі частини нового граматичного матеріалу [34, с. 18].

Л.І. Морська пропонує використовувати вправи на впізнавання, диференціацію, перевірку розуміння граматичного явища, ідентифікацію, вибір граматичної структури за контекстом, дані вправи важливі для формування продуктивної граматичної навички. Вправи на репродукцію є рецептивно-репродуктивними умовно-комунікативними вправами на імітацію зразка мовлення, підстановку, трансформацію, завершення; відповіді на різні типи запитань, постановка запитань, а також самостійне вживання граматичних структур на рівні фрази і понадфразової єдності [23, с. 249].

Перерахуємо деякі види підготовчих вправ для формування граматичних навичок [49, с. 3]:

- відповісти на запитання, використавши зразки (слова, конструкції, мовні формули) - answer the questions using the examples;
- замінити у реченні виділені слова - replace the highlighted words in the sentence;
- назвати ситуацію, у якій можна використовувати перелічені мовленнєві формули - name a situation in which the listed speech formulas can be used;
- перетворити оповідальні речення на питання – make the interrogative sentence;
- описати предмет/явище двома-трьома фразами - describe the subject/phenomenon using grammar forms;
- пояснити зазначені слова англійською мовою - explain the indicated words in English;
- відновити у реченні/тексті пропущені граматичні закінчення, спираючись на контекст - restore the missing grammar endings in the sentence/text based on the context.

Що стосується комунікативних вправ, безпосередньо спрямованих на розвиток продуктивної усної мови, то їм повинні бути притаманні такі якості, як природність, зв'язок із дійсністю, ситуативність [52, с. 55].

Найбільш важливим у навчанні є надання таких умов учням, коли вони самостійно формують та формулюють свої думки та виражають їх англійською мовою; коли вони усвідомлено опановують мовні засоби спілкування. Ще одним ефективним засобом створення мотивації до іноземного спілкування є організація навчального процесу на уроці у формі рольової гри. Така організація дозволяє відтворити умови, що забезпечують мовленнєве спілкування, а також активізувати групову навчальну діяльність за рахунок створення сприятливого психологічного

клімату на уроці та залучення кожного учня до спільної діяльності іншомовного спілкування [55, с. 39].

Рольова гра є видом діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення та засвоєння суспільного досвіду, в якому складається та вдосконалюється самоврядування поведінкою. Рольова гра – методичний прийом, що належить до групи активних засобів навчання практичному володінню англійською мовою. Як показує досвід, рольові ігри найчастіше мають характер уподібнення, коли розігруються ситуації, які є типовими для навколишнього середовища та знайомі учням з особистого досвіду (при відвідуванні кіно, музею тощо) або спостерігаються ними у реальному житті дорослих (лікар та пацієнт). Іноді рольова гра може бути більш театралізованою: з конфліктом, кульмінацією та розв'язкою [54, с. 12].

Маючи великий досвід в ігровій діяльності, пов'язаної з приємними емоціями, учень середньої школи легко та із задоволенням приймає гру під час навчального процесу. Як свідчить досвід, під час уроків іноземної мови гра не втрачає привабливості учнів, хоча вони, природно, усвідомлюють закладені у рольовій грі неігрові, тобто, навчальні цілі. Однак для вчителя структура гри ускладнюється саме за рахунок включення навчальних завдань, а також створення дидактичних умов, необхідних для досягнення ігрових та навчально-виховних цілей [53, с. 62].

Для вчителя мета гри – формування та розвиток продуктивних граматичних навичок та умінь учнів. Рольова гра має великі можливості у плані реалізації практичних, виховних і освітніх завдань, які стоять перед предметом «англійська мова». У правильно організованій рольовій грі поведінка учнів має бути задана у ситуаціях. При цьому підбір навчальних ситуацій має моделювати мовленнєву поведінку кожного та об'єднувати всю групу єдиною діяльністю мовного спілкування [52, с. 55].

Отже, можна дійти висновку, що використання рольових ігор надає навчальному процесу комунікативну спрямованість та формує граматичні навички, підвищує мотивацію вивчення англійської мови і значно покращує якість володіння мовою. При такій організації навчального процесу найкраще реалізується комунікативна функція мови, стаючи стрижнем усієї навчальної діяльності на уроці. Чим більше розвинена комунікативна функція учнів, тим цікавіша для них спільна діяльність, підвищується ефект засвоєння мовленнєвого матеріалу. Рольова гра може розглядатися як одна з активних форм організації навчального процесу, що дозволяє ефективно та в комплексі реалізувати комунікативні та виховно-освітні завдання навчання англійської мови. Також, необхідно зазначити, що комунікативна методика, що включає принцип ситуативності, є ефективною основою і засобом формування граматичних навичок. Цей метод створює природні умови для оволодіння граматичними навичками, де навчальний процес стає відображенням реального процесу комунікації. Враховуючи вищесказане, у подальшій практичній частині, ми поставили за мету провести методичний експеримент, заснований на розробці комплексу вправ, спрямованих на формування в учнів граматичних навичок в продуктивному мовленні.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНИХ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

2.2. Аналіз результатів дослідження з формування продуктивних граматичних навичок

За результатами проведеного теоретичного дослідження, проаналізуємо комплекс вправ і комунікативних ігор, заснованих на комунікативній методиці, спрямованій на формування граматичних навичок в продуктивному мовленні учнів середньої школи. Даний методичний комплекс був розроблений відповідно до вимог щодо формування лінгвістичної комунікативної компетенції в учнів середньої школи, а також вимог шкільної загальноосвітньої програми. Так, метою практичного дослідження - є розробка комплексу комунікативних вправ та ігор для того, щоб навчити учнів грамотно та вільно висловлювати свої думки англійською мовою.

Відповідно до поставленої мети, були сформульовані такі завдання:

1. На етапі презентації системно і доступно викласти граматичний матеріал з наведенням ситуацій його реального використання у мовленні (реалізація його комунікативної функції).

2. Підготувати наочність граматичного матеріалу.

3. Скласти перелік вправ, спрямований на первинне відпрацювання та подальше закріплення граматичного матеріалу (формування граматичних навичок).

4. Створити комплекс комунікативних вправ для практики усного продуктивного мовлення з урахуванням індивідуальних особливостей та інтересів учнів.

5. Скласти тестові та усні завдання для здійснення контролю сформованості граматичних навичок в учнів.

7. Створити необхідні умови організації навчального процесу для реалізації навчальної мотивації учнів.

8. Проаналізувати діяльність вчителя та учнів, оцінити отримані знання та вміння учнів; виявити переваги та недоліки даної методичної розробки; внести відповідні корективи.

Для реалізації цього методичного комплексу та вирішення поставлених завдань нам знадобилося наступне обладнання та матеріали: презентації, таблиці та схеми, картки із завданнями.

Види робіт, що застосовуються: усна (фронтальна, індивідуальна), письмова (індивідуальна, групова), проектна діяльність.

Форми роботи: індивідуальна, парна, групова.

Форми здійснення контролю: усний (фронтальний, індивідуальний, груповий), письмовий (індивідуальний).

Перш ніж розпочати реалізацію методичної розробки шляхом впровадження її в хід навчальної діяльності, ми сформулювали завдання, необхідні для виконання вчителем та учнями, вирішення яких призведе до її ефективнішого застосування та досягнення поставлених цілей.

Завдання вчителя у ході навчальної діяльності:

- направляти учнів, подавати пояснення граматичного матеріалу у цікавій та доступній формі;
- під час роботи коригувати помилки учнів;
- вести облік отриманих ними, відзначати успіхи та труднощі, з якими стикається кожен учень, шукати шляхи їх вирішення;
- аналізувати власну роботу та роботу учнів;
- проводити оцінку якості виконаних вправ, виявляти їх переваги та недоліки;
- вносити необхідні корективи до навчальної діяльності;
- здійснювати підготовку та проведення контролю рівня сформованості мовних та усно-мовленнєвих навичок учнів.

Завдання учнів у ході навчальної діяльності:

- відповідально підходити до вивчення матеріалу та дотримуватися рекомендацій вчителя;
- виявляти активну участь у навчальному процесі;
- сумлінно виконувати вказівки та вимоги вчителя під час навчальної діяльності;
- звертатися до вчителя за допомогою у разі виникнення труднощів, пов'язаних із незрозумінням навчального матеріалу;
- якісно виконувати навчальні завдання та вчасно надавати їх на перевірку вчителю;
- пройти контроль рівня сформованості граматичних навичок.

Відповідно до Загальних Європейських Компетенцій учні вивчають англійську мову в освітньому курсі середньої (повної) освіти в діапазоні складності від А1 до В2, де А1 - це початковий рівень. А2 (Pre-Intermediate) – це рівень випускника основної школи, тобто дев'ятикласника. До кінця повного курсу середньої освіти, тобто до 11 класу, випускники школи повинні досягти мовного рівня В1 (Intermediate). Випускники шкіл та класів з поглибленим вивченням англійської мови, у свою чергу, мають продемонструвати володіння англійською мовою на рівні В2 – Upper-Intermediate. Кожному з рівнів відповідають певні критерії оцінювання граматичної навички [45]:

А1 - вміння використовувати найпростіші граматичні конструкції (переважно часи групи «Simple»), а також використовувати їх для того, щоб відповісти з їхньою допомогою на запитання в усній та письмовій формі;

А2 - вміння вживати граматичні правила у коротких висловлюваннях, первинне розуміння різниці використання граматичних часів, і навіть написання простих листів особистого характеру;

B1 - вміння підтримувати участь у діалогах з носіями мови без попередньої підготовки, а також практикувати побудову простих висловлювань про особистий досвід, опис сюжетів книг і фільмів, а також пояснення своєї думки. З'являється впевненіше розуміння різниці тимчасових граматичних структур;

B2 - вміння вільно висловлювати свою точку зору у діалогах, практикувати спонтанне монологічне висловлювання на знайому тему. Здатність писати есе, доповіді, докладні листи та повідомлення, приділяючи увагу докладному опису своєї думки;

Поставивши перед собою мету, розробити комплекс найбільш ефективних завдань та вправ, спрямованих на формування в учнів граматичних навичок вивчаючи тему Present Continuous Tense учні повинні навчитися:

- описувати події та дії, що відбуваються в даний момент (learn how to describe things happening now);
- говорити, що люди і деякі тварини роблять в даний момент (talk about the actions that some people and animals are doing at the moment);

Для того щоб перевірити, наскільки учні оволоділи цими граматичними навичками, було запропоновано виконати письмові тестові завдання (див. Додаток Б).

При перевірці сформованості граматичних навичок, враховувалися такі вміння учнів:

- правильно та точно вживати мовні засоби та граматичні форми;
- вибирати правильну граматичну форму із низки запропонованих;
- грамотно будувати речення у стверджувальній, заперечній та запитальній формах;
- будувати правильний порядок слів у реченні;

- знаходити граматичні помилки в реченнях;
- грамотно перекладати речення з української мови на англійську, обираючи відповідні граматичні форми та порядок слів у реченні;

Використовувати різні стратегії:

- описи, міркування, повідомлення, оповідання;
- дотримуватись правил організації усного тексту;
- використовувати мовні засоби та граматичні форми оформлення усного висловлювання точно і правильно.

Для вирішення поставлених завдань, було обрано контрольну (КГ) та експериментальну (ЕГ) групи на констатуючому етапі. Експериментальна група – це тестована група об'єктів, з якими проводиться сам експеримент. Контрольна група – це сукупність об'єктів спостереження, які співставляються з експериментальною групою.

Список учнів контрольної групи та їх оцінки показані в таблиці 2.1, а результати експериментальної групи відображені у таблиці 3.2.

Таблиця 2.1

Підсумкові оцінки учнів за навчальний рік (контрольна група)

№	Учень	Підсумкова оцінка
1	Учень 1	4
2	Учень 2	4
3	Учень 3	3
4	Учень 4	4
5	Учень 5	5
6	Учень 6	4
7	Учень 7	3
8	Учень 8	5

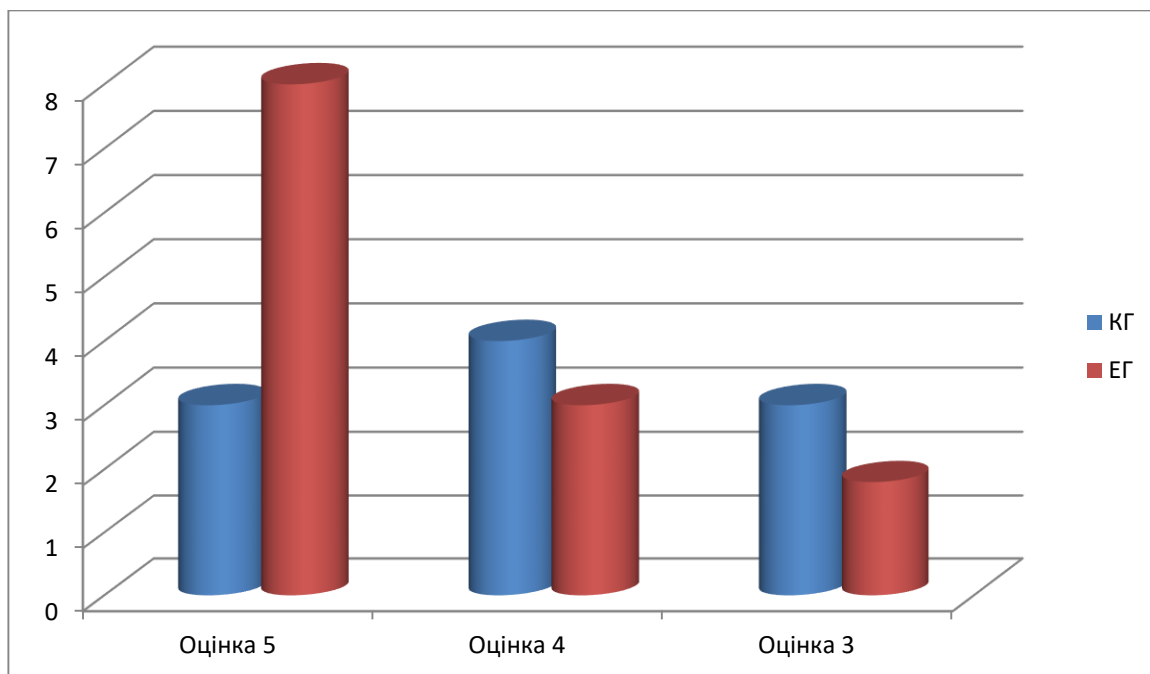
9	Учень 9	3
10	Учень 10	5
Середній бал по групі		4,4

Таблиця 2.2

Підсумкові оцінки учнів за навчальний рік (експериментальна група)

№	Учень	Кількість балів
1	Учень 1	5
2	Учень 2	4
3	Учень 3	4
4	Учень 4	5
5	Учень 5	5
6	Учень 6	5
7	Учень 7	5
8	Учень 8	4
9	Учень 9	5
10	Учень 10	5
11	Учень 11	3
12	Учень 12	5
Середній бал по групі		4,6

Проведений аналіз свідчить про однорідність обраних груп. У двох групах відображено приблизно рівну успішність з предмету англійської мови. Середній бал у контрольній групі – 4.4, а в експериментальній групі – 4.6. У контрольній групі учні, які мають оцінку «5» – 3 особи, оцінку «4» – 4 особи, оцінку «3» – 3 особи. В експериментальній групі: мають оцінку «5» – 8 осіб, оцінку «4» – 3 особи, оцінку «3» - 1 особа:

Діаграма 2.1. Підсумкова оцінка в контрольній та експериментальній групах

Після порівняння результатів двох груп можна спостерігати невелику різницю в оцінках. Так, в експериментальній групі було застосовано спеціальну методику, що сприяє розвитку граматичних навичок в учнів. У даній групі експериментальна робота проводилася за розробленою методикою для формування граматичних навичок. У контрольній групі заняття проводилися за традиційною методикою, що допомагає аналізувати ефективність методики, яка застосовувалася в експериментальній групі.

Для виявлення рівня граматичних навичок було проведено діагностичний зріз. Діагностичний зріз – це тест, щодо виявлення розвиненості граматичної навички з відповідної теми, що проводиться на початковому етапі експериментальної роботи.

Так, кожна з граматичних навичок включає наступні показники (Таблиця 2.3):

Таблиця 2.3.

Показники оцінки граматичних навичок

Критерій	Показники
Володіти вільним сприйняттям та розумінням граматичних висловлювань на слух	низький рівень виконання (3-4 помилки) (учень зміг коротко зрозуміти граматичний вислів, при цьому були застосовані слабкі навички у використанні варіативності використання граматичних конструкцій); середній рівень виконання (1-2 помилки) (учень зміг зрозуміти більшу частину почутих граматичних висловлювань); високий рівень (безпомилкове виконання) (учент зміг якісно прослухати і проаналізувати почуті граматичні висловлювання);
Володіти граматичними нормами письмового висловлювання	низький рівень виконання (3-4 помилки) (в учня слабкі вживання необхідних граматичних конструкції в написанні простих листів, повідомлень та текстів); середній рівень виконання (1-2 помилки) (учень вмів швидко орієнтуватися в граматичних конструкціях, а також передавати основну ідею складно і підбирати відповідну граматичну конструкцію); високий рівень (безпомилкове виконання) (учень правильно підібрав граматичні конструкції в письмовому висловлюванні);
Володіти правильним граматичним оформленням усного	низький рівень виконання (3-4 помилки) (учень показав поверхневе знання у вживанні відповідного граматичного матеріалу від

ВИСЛОВЛЮВАННЯ	ситуації спілкування, а також не виявив уміння зв'язати кілька коротких речень у лінійний текст); середній рівень виконання (1-2 помилки) (учень виявив гарне орієнтування в граматичних темах та вміло використання матеріалу щодо ситуації спілкування); високий рівень (безпомилкове виконання) (учень вміло застосував граматичні конструкції, а також розвинув навичку самостійного коригування помилок).
---------------	--

Діагностичний тест включав групу завдань, у кожному з яких розкривався рівень володіння граматичною навичкою. Перше завдання перевіряє рівень володіння вільним сприйняттям та розумінням граматичних висловлювань на слух, друга група (2-3 завдання) – вміння використовувати граматичні норми у письмовому висловлюванні, третє завдання – (4 завдання) вміння володіти правильним граматичним оформленням усного висловлювання. Перше та друге завдання оцінювалися в 1 бал, третє та четверте завдання – від 0 до 5 балів відповідно. У сумі учні матимуть змогу отримати 20 балів. Бали надавалися відповідно до ступеня правильності виконання завдань.

Так, була складена Таблиця 2.4, яка розкриває співвідношення кількості балів та рівнів розвитку граматичних навичок на тему «The Present Continuous Tense».

Таблиця 2.4.

**Співвідношення кількості балів та рівнів розвитку
граматичних навичок**

Рівень та бали	Грамматика
Високий 15-20 балів	Учень не допускає жодної граматичної помилки,

	дотримується правильного порядку слів у реченні; використовує відповідну лексику.
Середній 10-14 балів	Учень припускає або одну незначну граматичну помилку; дотримується правильного порядку слів у реченні
Низький 0-9 балів	Учень допускає більше однієї граматичної помилки; використовує неправильний порядок слів у реченні;

Основні результати діагностичного тесту показані у таблиці 2.5 та таблиці 2.6.

За допомогою результатів можна відстежити рівень розвитку граматичної навички на тему «The Present Continuous Tense» в контрольній та експериментальній групах.

Таблиця 2.5

Результати діагностичного тесту у КГ

№	Учень	Кількість балів
1	Учень 1	7
2	Учень 2	16
3	Учень 3	7
4	Учень 4	11
5	Учень 5	13
6	Учень 6	16
7	Учень 7	9
8	Учень 8	12
9	Учень 9	18
10	Учень 10	6
Середній бал по групі		11,5

Таблиця 2.6.

Результати діагностичного аналізу в ЕГ

№	Учень	Кількість балів
1	Учень 1	9
2	Учень 2	11
3	Учень 3	5
4	Учень 4	12
5	Учень 5	13
6	Учень 6	5
7	Учень 7	10
8	Учень 8	6
9	Учень 9	18
10	Учень 10	15
11	Учень 11	7
12	Учень 12	17
Середній бал по групі		10,7

Після проведення діагностичного тесту нами було проведено аналіз середнього балу за двома групами, щоб визначити рівень розвитку граматичної навички у учнів. Результати представлені в Таблиці 2.7

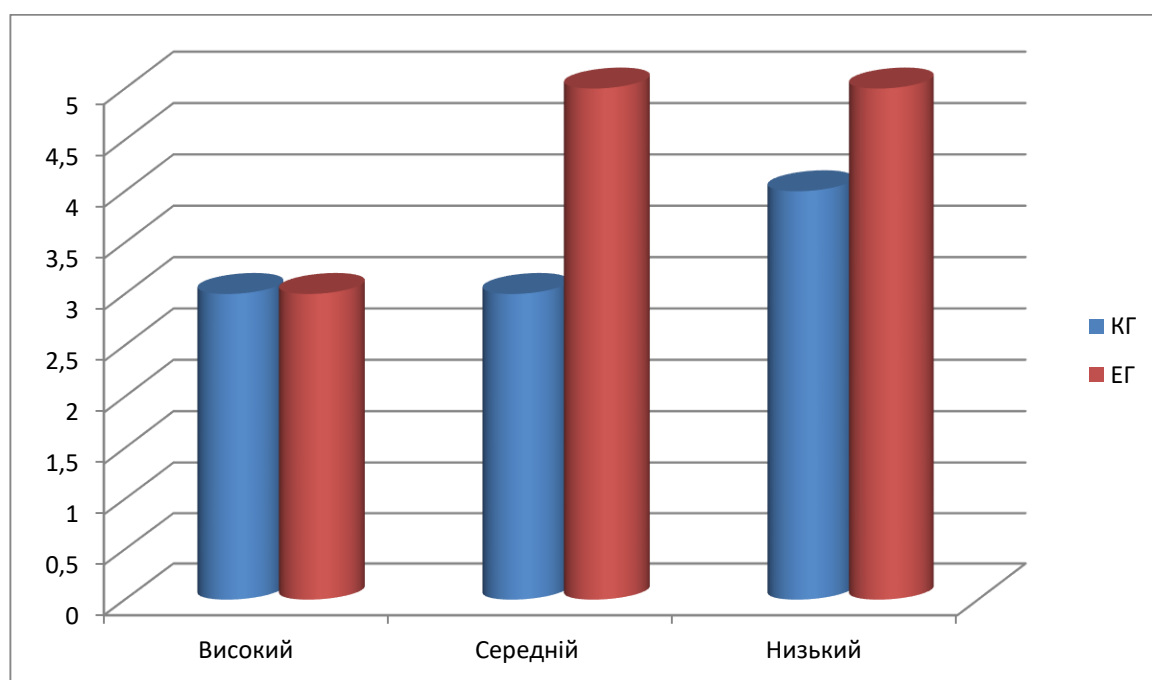
Таблиця 2.7

**Рівень розвитку граматичної навички на початковому етапі
експериментальної роботи**

Кількість учнів	Рівні		
	Високий	Середній	Низький

КГ 10 учнів	3	3	4
ЕГ 12 учнів	3	5	5

Отримані результати доводять твердження, що учням не приділяється достатньо уваги розвитку граматичної навички під час уроків англійської. Порівнявши результати КГ та ЕГ, ми можемо зробити висновок, що обидві групи перебувають на рівні розвитку граматичної навички. Порівнявши дані двох груп, ми вивели наступну діаграму, де наочно зображено різниця рівнів граматичної навички у двох груп (діаграма 2.2.).

Діаграма 2.2. Діаграма розподілу середніх балів за рівнями розвитку граматичної навички в учнів КГ та ЕГ на початку експерименту

Проаналізувавши дані діаграми, ми зробили висновок, що на початок експерименту в ЕГ відзначався середній, наближений до низького рівня розвитку граматичної навички. Під час виконання

завдань, вкладених у перевірку граматичних знань, учні, які мали низький рівень граматичних навичок зіштовхнулися з такими труднощами: не знали граматичних правил, унаслідок чого не змогли дати правильні відповіді; не могли знайти помилки у реченнях, так як вони не мали уявлення про правильність вживання граматичних форм; уням не вистачало лексичного запасу слів; не могли грамотно перекласти речення, не вистачало знань про правильний порядок слів у реченні та їхнє граматичне оформлення.

2.3.Методичні рекомендації щодо формування продуктивних граматичних навичок

Робота над оволодінням граматичної навички залишається одним із ненайпростіших умінь у вивченні англійської мови у загальноосвітній школі. Вивчений граматичний матеріал необхідно закріплювати. Учні повинні повністю зрозуміти нові структури, запам'ятати їх та правильно відтворювати. З цією метою на уроках англійської мови використовуються різноманітні вправи від механічних, тренувальних (імітаційних, підстановочних, трансформаційних) до більш вільних, таких як особистісно-орієнтовані завдання.

Приклади вправ:

- повторіть ... слідом за диктором - repeat ... after the speaker;
- прочитайте речення хором (по ланцюжку, в парах) - read the sentences in chorus (in a chain, in pairs);
- повторіть, додаючи слова (словосполучення) - repeat, adding words (phrase);
- складіть речення із заданих слів - make sentences from the given words;
- доповніть речення - complete the sentences;
- дайте відповідь на запитання - answer the question.

Так, учні на уроці отримують можливість самостійно сформулювати граматичні правила. Дані спроби показують, наскільки точно вони розуміють, коли і як використовується граматична структура. Потім учням пропонується ряд завдань для перевірки розуміння. В результаті послідовних розумових операцій (узагальнення - синтез - аналіз) учні середніх класів отримують продуктивне знання, що особливо цінно, тому що воно стає особистим досвідом. На наступних етапах навчання особистий досвід іншомовного спілкування збагачується за рахунок виконання вправ на розвиток навичок усного мовлення: пропонується висловити свою думку щодо вивченої теми: обговорити проблему, прослухати інформацію та з'ясувати щось тощо.

Перш ніж вводити граматичний матеріал, слід дати його теоретичне пояснення на етапі презентації, поговорити з учнями про функціональний бік *The Present Continuous Tense*, про його реальне застосування в мовленні. Для цього ми навели кілька реальних прикладів - показали кілька дій, одночасно називаючи їх (*I am writing, I am sitting, I am reading a book*). Потім запропонували учням подивитися у вікно і описали, що відбувається на вулиці. Таким чином, учні здогадалися, що йдеться про дії, які відбуваються зараз. Цей підхід допоміг їм налаштуватися на сприйняття граматичного матеріалу та побачити комунікативно-функціональну сторону того, про що йтиметься на занятті.

Далі на конкретних прикладах ми обговорили, чим відрізняється *The Present Simple Tense* (регулярні звичні дії) від *The Present Continuous Tense* (дії, що відбуваються в даний момент), порівняли з тимчасовими категоріями в українській мові. Граматичний матеріал вводився поступово, від простого до складного, з наведенням прикладів, які застосовуються в реальному житті, і великою кількістю наочності. Комплекс вправ можна розглянути у *Додатку А*).

Розглянемо переваги підготовчих (мовних) завдань:

- формування та вдосконалення граматичних навичок, необхідних для побудови грамотного мовлення;
- усвідомлене використання правильних граматичних форм, що сприяє їх якісному засвоєнню та запам'ятовуванню;
- автоматизація граматичних навичок, необхідних для подальшого формування усно-мовленнєвих навичок;
- уникнення міжмовної інтерференції за допомогою усвідомленого порівняння граматичної структури та схеми побудови речень в українській та англійській;
- можливість самостійного виправлення власних граматичних помилок;
- вивчення граматики сприяє розвитку логіки та пам'яті, а також дисциплінує мислення.
- Недоліки підготовчих (мовних) завдань:
 - Вимагають великих витрат часу на їх виконання, а також гранично високої концентрації учнів;
 - спрямованість уваги на мовну форму та структуру висловлювання, а не на його зміст;
 - якщо приклади подаються поза контекстом або у відриві від конкретної мовної ситуації, мовні навички можуть виявитися нездатними до перенесення;
 - механічне виконання завдань без супроводу наочності та показу їхньої комунікативної функції може призвести до зниження навчальної мотивації;
 - у деяких учнів можуть виникнути труднощі із засвоєнням граматичного матеріалу внаслідок його невідповідності українській мові, а також особистих особливостей пам'яті, мислення та сприйняття.

Щодо вивчення граматичного матеріалу та закріплення його за допомогою виконання тренувальних (граматичних) вправ, учні написали

проміжну (підсумкову) контрольну роботу, спрямовану на перевірку рівня сформованості граматичних навичок у вживанні Present Continuous Tense (див. Додаток Б).

Далі ми розпочали виконання комунікативних ігор, спрямованих на формування та вдосконалення усно-мовленнєвих навичок та відпрацювання граматичного матеріалу “Present Continuous” в умовах спілкування, наближених до реальних ситуацій.

Рекомендації щодо створення та використання умовно-мовленнєвих вправ та комунікативних ігор:

1. Умовно-мовленнєві завдання повинні бути логічним продовженням підготовчих (мовних) завдань, тобто, містити в собі вже пройдену лексику та вивчені граматичні структури.

2. Умовно-мовленнєві завдання та комунікативні ігри повинні мати характер ситуативної спрямованості.

3. Важливою умовою в організації усно-мовленнєвого спілкування є використання великої кількості засобів наочності.

4. Необхідно варіювати види вправ та форми робіт від парної, групової до колективної з метою активізації навчальної діяльності учнів.

5. Включення особистісно-значущих елементів у гру, а саме включення інтересів учнів, сприяє підвищенню та підтримці комунікативної мотивації.

6. Облік вікових та психологічних особливостей учнів є важливим критерієм у відборі вправ та організації форм роботи з їх виконання.

7. Зміна мовного партнера та дотримання принципу новизни у використанні комунікативних вправ створюють позитивний емоційний фон.

8. Використання ігрового та змагального елементів у комунікативних завданнях активізують мовну діяльність учнів та підвищують навчальну мотивацію.

9. Залучення всіх учнів та створення доброзичливої атмосфери дозволяє кожному учневі відчувати себе рівноправним учасником спілкування.

10. Інтерактивний характер вправ та використання мовленнєвих ситуацій сприяє створенню умов, наближених до реального спілкування сприяє мотивації учнів.

Наскільки якісно та впевнено учні надалі використовуватимуть пройдені граматичні теми залежить від наступних уроків. Як показує практика, саме повторення вивченого допомагає учням набутти впевненості, а також познайомитися з розумінням пройдених тем спільно з певним набором комунікативних завдань (діалогічних та монологічних висловлювань) по заданій граматичній темі. У цьому випадку прикладом може послужити повторення за схемою 1-2-4-8. Наступна схема базується на повторенні пройденого матеріалу і практикує поєднання кількох тем на одному уроці, де учні середньої школи можуть виявити свої вміння при виконанні однієї роботи.

Комплекс завдань ділиться на три блоки. Перший блок включає актуалізацію по новій темі, а також докладне знайомство з побудовою речень, яке надалі зміцнить вміння володіти граматичними нормами письмового висловлювання. Перш ніж вводити граматичний матеріал, необхідно обговорити його теоретичне пояснення на етапі презентації, ми поговорили з учнями про функціональну сторону *The Present Continuous Tense*, про його реальне застосування в мові. Для цього ми навели кілька реальних прикладів - показали кілька дій, одночасно називаючи їх (*I am writing, I am sitting, I am reading a book*). Потім ми продовжили знайомство за допомогою комунікативної гри «*Speaking time*», що підходить для дітей цього віку.

Було обрано учня, якому необхідно було виконувати різні побутові дії, тоді як вчитель активно їх озвучує англійською мовою (*He is sitting, He is dancing, He is reading a book*). Таким чином, учні здогадалися, що

йдеться про дії, які відбуваються зараз. Даний метод допоміг їм налаштуватися на сприйняття граматичного матеріалу та побачити комунікативно-функціональну сторону того, про що йтиметься на уроці.

Наступним етапом є формування нової граматичної структури, спрямованої на формування та оцінку навички самостійного набуття, перенесення та інтеграції знань, де головним чином була використана наочність та граматичні схеми (фігурні позначення). Так, докладно проводиться пояснення порядку елементів у побудові стверджувальних речень в Present Continuous.

Далі на конкретних прикладах ми обговорили, чим відрізняється теперішній простий час (регулярні звичні дії) від тривалого часу (дії, що відбуваються в даний момент), провели порівняння з тимчасовими категоріями в українській мові, підкріплюючи вищезгадане використанням мультимедіа. Граматичний матеріал вводився поступово, від простого до складного, з наведенням прикладів, що застосовуються в реальному житті, та великою кількістю наочності (картинок, відео та жестикуляції).

Другий блок включав закріплення граматичного матеріалу, за допомогою створення набору навчально-пізнавальних завдань. А, щоб відстежити розуміння порядку застосування основних частин речення, чні виконують завдання з командам, цим буде додано змагальний момент у роботу учнів. Завдання учнів зібрати правильне речення так, щоб кожен по черзі говорив один елемент, а інший підбирав наступний. Мета - зібрати якнайбільше таких речень за певну кількість часу, але при цьому уникнути повторення вже сказаних елементів: *Make up the sentences putting the words in right order.*

Ще одним варіантом виконання завдання для засвоєння граматичної теми може послужити парна робота. Завдання учнів придумати і потім показати кілька простих дій своєму партнеру, у цей час партнер повинен вимовити та записати показану дію англійською

мовою. Дане завдання з використанням пантоміми урізноманітнить роботу на уроці, а також ще раз закріпить використання The Present Continuous Tense в описі дії, що відбувається в даний момент.

На третьому етапі роботи учні виконують завдання самостійно. У системі завдань обов'язково має бути присутні завдання, спрямовані на побудову речення The Present Continuous Tense для самостійного виконання. Таким чином, після виконання подібного завдання учень самостійно зможе оцінити свої вміння, а вчитель у свою чергу з легкістю зможе проаналізувати відсоток засвоєння з відповідної теми серед учнів.

Для досягнення цієї мети необхідно звернути увагу на наступне завдання. *Open the brackets and put the verbs into the correct form using the Present Continuous Tense. 1. He (sing) now in his room. 2. We (eat) cake and (drink) tea. 3. She (watch) a film. 4. What you (do) now. 5. They (do) homework right now.*

Далі розглянемо завдання, які можна використовувати на наступних уроках для вторинного повторення.

Наступне завдання фокусується на написанні речень, які слід перекладати як усно, так і письмово, в командах або самостійно.

Translate the sentences from Ukrainian to English. 1. Ми дивимося телевізор зараз. 2. Мій друг сидить удома і робить домашнє завдання (зараз). 3. Вони зараз танцюють та співають. 4. Сара читає цікаву книгу (зараз). 5. Джон слухає музику зараз.

Також можна виконувати завдання в парах, групах, де ь припускається помилки в реченні а інший учень виправляє:

Agree or disagree with the statements about your classmates. Example: Masha is reading now. She is writing.

1. Dasha is writing now.

2. Olga is drinking now.

3. Oksana is talking now.

4. Mike is sitting now.

5. *Pash is drawing now.*

Для створення умов адекватних реальному спілкуванню і які орієнтують учнів що у іншомовному мовному спілкуванні на міжкультурному рівні необхідно також підключення таких принципів, як ситуативність, мовна спрямованість, природність, зв'язок з реальністю. Облік всіх перелічених вище чинників і принципів веде до успішної організації навчальної діяльності, яка забезпечує якісне формування в учнів граматичних навичок. Саме комплексне виконання мовних, умовно-мовленнєвих та усних комунікативних завдань та ігор веде до досягнення основної навчальної мети, а саме володіння грамотною усною іншомовною мовою [48, с. 17].

Проаналізувавши навчально-педагогічну літературу з проблеми формування граматичних навичок на уроках англійської мови в середній школі, а також вивчивши це питання експериментально, за допомогою впровадження методичної розробки в ході педагогічної практики та її подальшим аналізом, ми склали список рекомендацій щодо створення та використання вправ.

Комплекс навчально-пізнавальних завдань, що містить формування та оцінку граматичних навичок на тему: «Правопис дієслів verb + «ing»

1. *verb + ing;*
2. *verb+silent e+ing;*
3. *verb + double consonant + ing;*
4. *verb + double "l" + ing; F.e. 1 – dance – dancing;*
2 – write – writing;
3 – crop-cropping;
4 – level – levelling;

Travel, try, compel, touch, dive, appal, live, stop, steal, peel, nod, eat, reveal, drop, cut, drink, jump, put.

Дане завдання може бути виконане як самостійно, так і в групі або навіть командах. Працюючи в командах, учні обговорюють і пояснюють правило, а потім виписують у необхідну колонку.

Наступне завдання необхідно виконувати в парах, учні обмінюються роздатковим матеріалом з дієсловами з двома різними формами (*gerund, infinitive*), таким чином в учнів з'являється можливість проявити свою самостійність, при контролюванні не лише своєї роботи, а й роботи свого партнера. Так, учні зможуть запам'ятати як форму дієслова з "ing", а й повернути дієслова назад в інфінітивну форму

Комплекс навчально-пізнавальних завдань, що містить формування та оцінку граматичних навичок на тему: «Вживання Present Continuous (negative)». Даний комплекс завдань буде відображати побудову речень лише в заперечній формі, тому для початку необхідно виконати завдання щодо формування заперечної частки «not» та її скорочених варіантів використання, а саме повторити вимову коротких заперечних конструкцій.

Учні виконують завдання групи з чотирьох осіб, де один називає стверджувальне речення в «Present Continuous» (Make short form from the given sentences), інші називають скорочену форму. Важливо внести момент змагання в завдання (хто перший позначить свою відповідь, той і відповідає), а також позначити заохочення за вимову всіх речень правильно (вчитель уважно стежить за виконанням завдання). Також варто зазначити, що завдання необхідно змінювати в залежності від рівня групи від простого до складного, де замість готових англійських речень можна складати самостійні речення:

1. *Mark is eating*
2. *They are watching football*
3. *We are driving.*
4. *She is reading a book*
5. *My sister and I are doing homework.*

Комунікативна гра “Pretend you are...” (Mime the action and let your classmates guess it)

Мета: Тренувати усно-мовленнєві діалогічні вміння учнів, їх вміння ставити спільне питання в “Present Continuous” та коротко відповідати на нього/лексичні одиниці по темі Дієслова руху”.

Правила гри: Учні отримують картку з дієсловом дії і, не називаючи його вголос, зображують. Завдання учнів, якнайшвидше підняти руку і поставити запитання. Учень, що правильно поставив запитання, отримує картку з дієсловом. Виграє той, хто дав найбільше правильних відповідей.

Приклад короткого діалогу: “*Are you smiling?*”– “*Yes, I am./No, I am not*”.

Тривалість: 15 хвилин

Переваги гри:

Мовна спрямованість завдання [42, с. 46]:

- високий рівень комунікативної мотивації учнів;
- розумова активність поєднується з руховою;
- високий ступінь концентрації уваги;
- учні вирішують реальне комунікативне завдання;
- у навчальній грі задіяні усі учні.

Недоліки гри: на початку гри учням не терпиться дати відповідь найшвидше, тому мають місце зайва емоційність учнів, ніж граматична правильність відповіді. Однак при своєчасній згадці вчителем про правила та завдання гри, учні коригують свою поведінку.

Рекомендації щодо створення та використання вправ для формування граматичних навичок [47, с. 5]:

1. Мовний матеріал необхідно вводити поетапно – від простого до складного, подавати системно та супроводжувати наочними засобами – таблицями, схемами.

2. Кожна граматична структура повинна супроводжуватися прикладами реального життя, застосованими до умов реального спілкування. Це необхідно для усвідомлення учнями комунікативної функції матеріалу, що вивчається.

3. У деяких мовних вправах важливо ставити мовленнєве завдання. Наприклад, замість слів «Поставте речення у запитальну або заперечну форму», написати «Поцікавтеся» або «Погодьтеся/не погодьтеся з цими твердженнями».

4. На етапі ознайомлення з граматичним матеріалом та його первинним відпрацюванням необхідно використовувати мовленнєві опори.

5. Мовні вправи необхідно варіювати, включати до них елементи гри та новизни.

6. Важливо задіяти як письмову, і усну фронтальну форми роботи. На уроках краще віддавати перевагу усній фронтальній, парній та груповій, а письмову роботу залишати на виконання домашніх завдань.

7. Використання контексту або мовної ситуації при презентації та відпрацюванні граматичного матеріалу.

8. Супровід навчального граматичного матеріалу з великою кількістю наочності активізує розумову діяльність учнів, підвищує їхню навчальну мотивацію, сприяє концентрації уваги та кращому сприйняттю та засвоєнню матеріалу.

9. Використання наочності вносить елемент новизни, полегшує сприйняття матеріалу та мотивує учнів.

10. Активне залучення всіх учнів, а також використання особистісно значущих для них прикладів сприяють підвищенню навчальної мотивації.

Тож, після запровадження комплексу вправ для формування граматичних навичок, перевірили ефективність даної методики. Для цього на узагальнюючому етапі роботи було проведено підсумковий

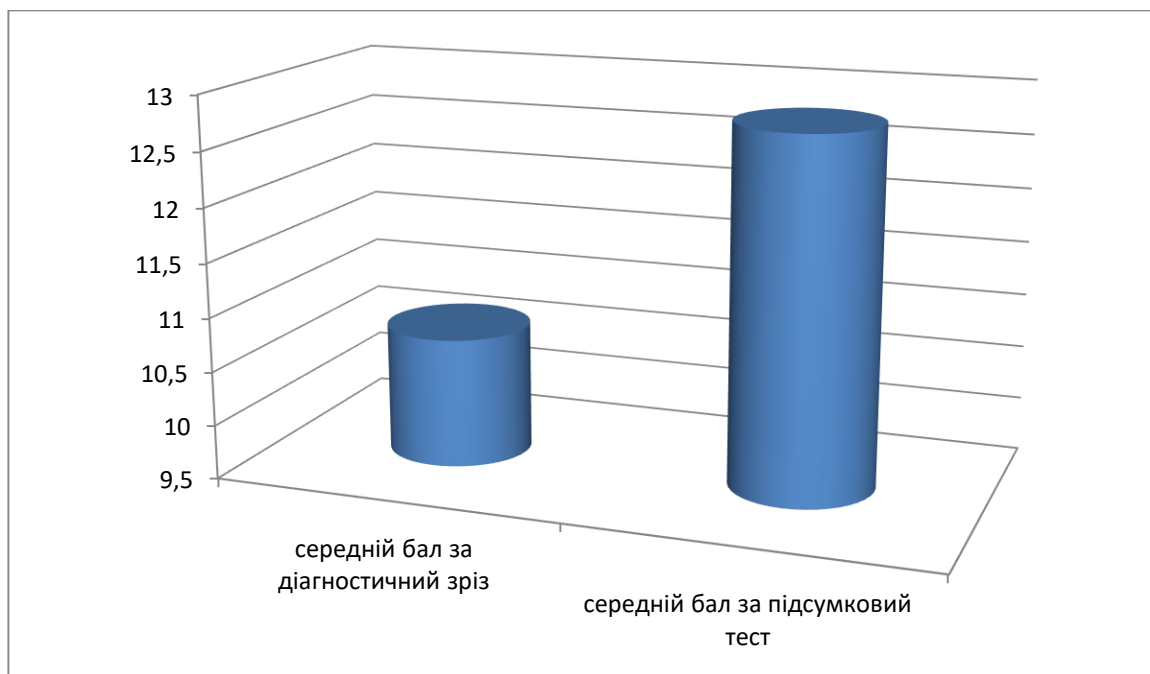
тест у контрольній та експериментальній групах з метою виявлення зміни рівня розвитку граматичної навички (Додаток 2). Тест складався з 4 завдань, максимальна кількість балів за коректне виконання всіх завдань – 20. Результати підсумкового тесту наведено у таблиці 2.8 для контрольної групи та у таблиці 2.9 для експериментальної групи.

Таблиця 2.8.

Результати підсумкового тесту у КГ

№	Учень	Кількість балів
1	Учень 1	8
2	Учень 2	18
3	Учень 3	13
4	Учень 4	10
5	Учень 5	17
6	Учень 6	14
7	Учень 7	8
8	Учень 8	18
9	Учень 9	9
10	Учень 10	13
Середній бал по групі		12,8

Загальний середній бал контрольної групи, після використання спеціального комплексу завдань із включеним до нього розбором граматичної навички, показав 12,8 балів. На діаграмі 2.4 зображено зміни рівня розвитку граматичної навички у контрольної групи до і після експерименту.

Діаграма 2.4 Рівень розвитку граматичної навички учнів контрольної групи до і після експерименту

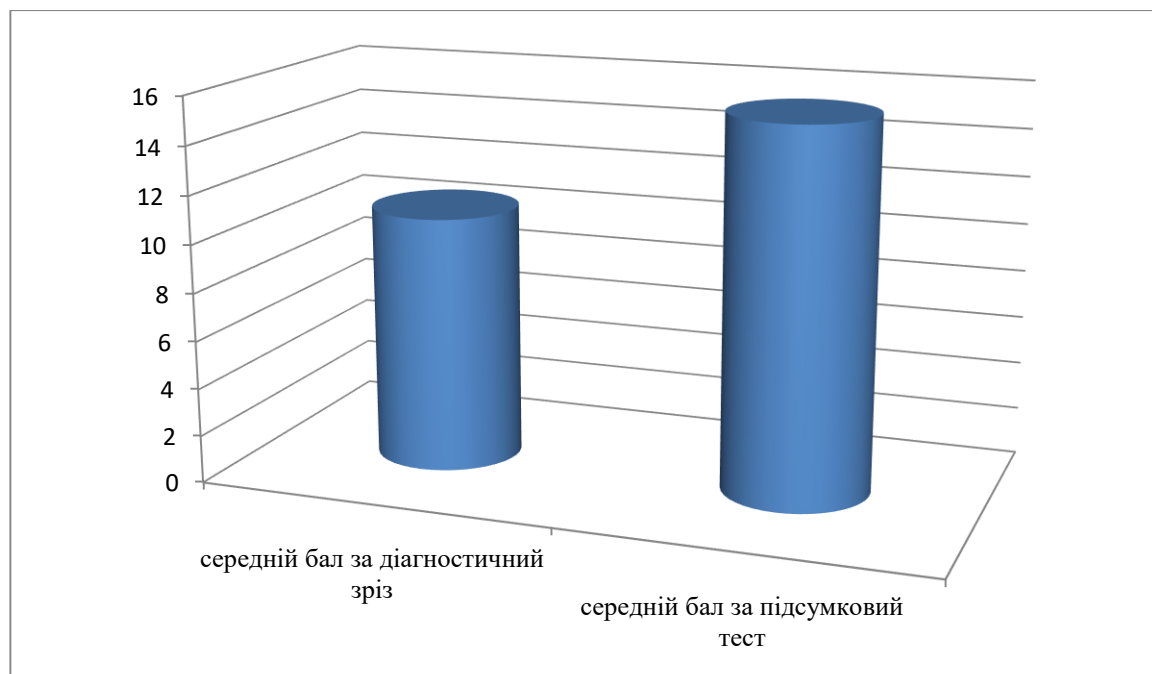
Таблиця 2.9.

Результати підсумкового тесту в ЕГ

№	Учень	Кількість балів
1	Учень 1	17
2	Учень 2	16
3	Учень 3	13
4	Учень 4	11
5	Учень 5	17
6	Учень 6	20
7	Учень 7	15
8	Учень 8	20
9	Учень 9	12
10	Учень 10	18
11	Учень 11	9

12	Учень 12	18
Середній бал по групі		15,5

На діаграмі зображено зміни рівня розвитку граматичної навички в учнів експериментальної групи до і після експерименту

Діаграма 2.5. Рівень розвитку граматичної навички учнів експериментальної групи до і після експерименту

На основі отриманих даних було складено порівняльну таблицю (Таблиця 2.10) та діаграму (діаграма 2.6), що відображають рівень розвитку граматичної навички в КГ та ЕГ, де застосовувався розроблений нами комплекс.

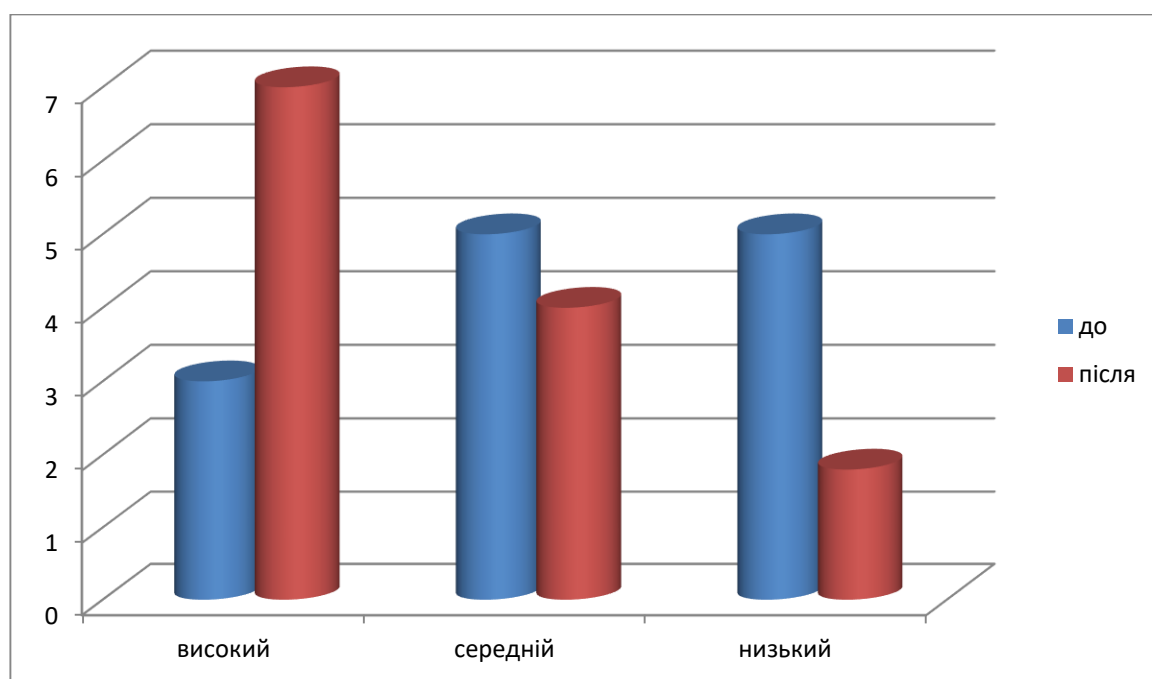
Таблиця 2.10

Рівень розвитку граматичних навичок

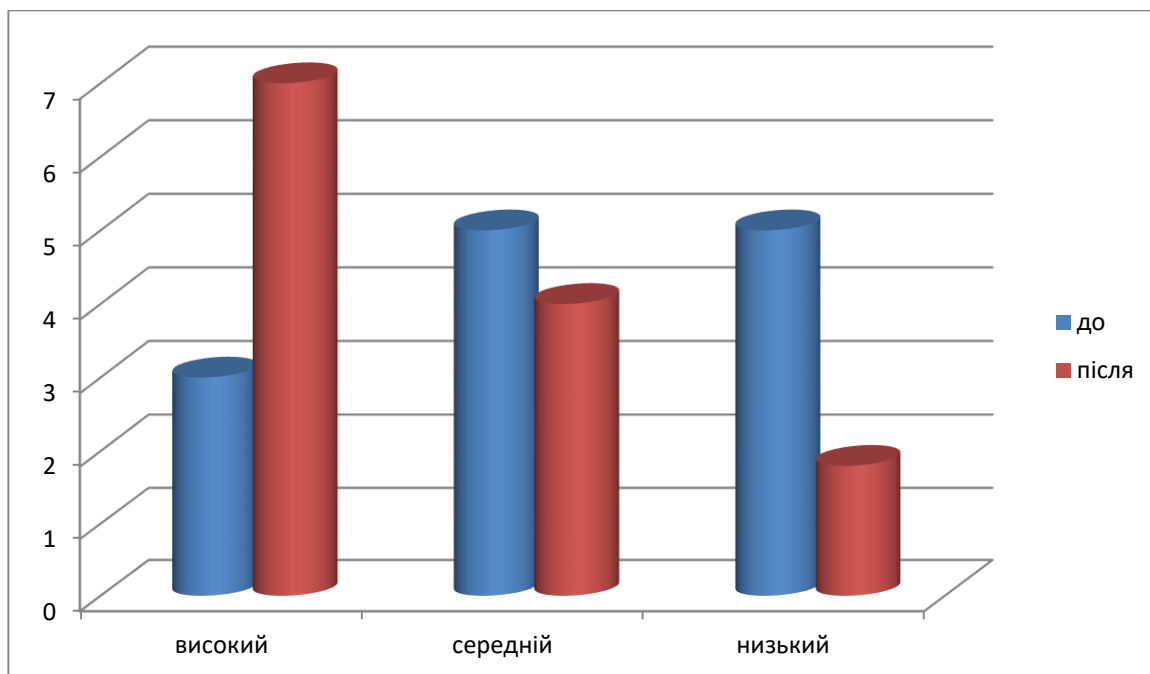
Група	Кількість	Високий	Середній	Низький
-------	-----------	---------	----------	---------

	учнів	рівень	рівень	рівень
ЕГ	12	3/7	5/3	5/1
КГ	10	3/4	3/4	4/3

Порівнявши дані двох груп, ми виявили наступні діаграми (діаграма 2.6 і діаграма 2.7), де відображена різниця рівнів граматичної навички у двох груп до і після експериментальної роботи.

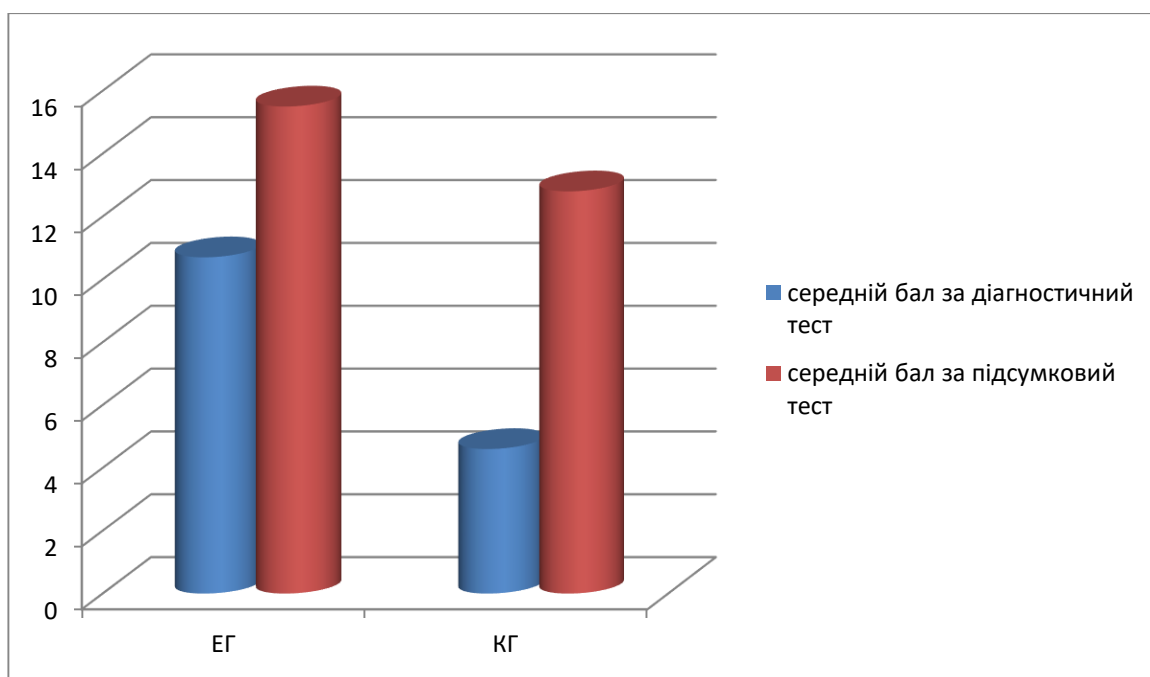

Діаграма 2.6. Рівень розвитку граматичної навички в учнів ЕГ до та після експериментальної роботи

Діаграма 2.7. Рівень розвитку граматичної навички у КГ, до і після експериментальної роботи

Діаграма 2.8, показує різницю між показниками до і після впровадження комплексу завдань, для розвитку граматичних навичок, в ЕГ і використання традиційної методики навчання в КГ.

Діаграма 2.8. Різниця між показниками до і після впровадження комплексу завдань, для розвитку граматичних навичок, в ЕГ і використання традиційної методики навчання в КГ.

Аналіз результатів показує, що в експериментальній групі підвищилася кількість учнів, які отримали середній та високий рівень розвитку граматичних навичок, а також знизився рівень учнів з низьким рівнем розвитку граматичних навичок. Грунтуючись на результатах діаграми можна дійти висновку, що з більшої частини учнів експериментальної групи середній рівень розвитку граматичного навичок після проведення експериментальної роботи підвищився. Також варто відзначити контрольну групу, чії результати після проведення експериментальної роботи не набули значних змін щодо динаміки середнього балу групи. Таким чином, при систематичному впровадженні комплексу вправ рівень граматичної навички значно підвищується.

Таким чином, ми вирішили всі поставлені завдання та досягли мети нашої випускної кваліфікаційної роботи – виявили найбільш ефективні засоби формування граматичних навичок у навчанні усного продуктивного мовлення учнів у середній школі та підтвердили це експериментальним шляхом у ході виконання практичної діяльності.

ВИСНОВКИ

Формування граматичних навичок при навчанні усного продуктивного мовлення є одним з найважливіших аспектів у навчанні англійської мови, так як саме цей аспект відповідає за справжнє оволодіння англійською мовою, за вміння спілкуватися нею та будувати мову правильно та грамотно. Граматична навичка – це здатність мовця вибрати модель, адекватну мовленнєвому завданню, і оформити його відповідно до норм англійської мови. Граматична навичка забезпечує правильне вживання граматичних явищ у мовленні. До її складу входять морфологічні та синтаксичні навички. Основними якостями граматичної навички слід вважати автоматизованість (швидкість перебігу дії, її цілісність і плавність, низький рівень напруженості), правильність (безпомилковість виконання дії), свідомість (підключення правил для свідомого контролю у разі помилки), стійкість (здатність навички взаємодіяти з іншими навичками), міцність при виконанні дії, гнучкість (готовність граматичної навички включатися в нові ситуації, функціонувати в новому мовному матеріалі).

Продуктивні граматичні навички забезпечують граматичне оформлення мовлення учня середньої школи під час говоріння та письма. Основна мета уроків граматики в середній школі полягає в тому, щоб розвинути і учнів граматичні навички, використовуючи імпліцитний, експліцитний та диференційований підходи, як один із найважливіших компонентів формування граматичних навичок. Сучасний стан теорії навичок та умінь в англійській мові дозволяє виділити три основні етапи граматичним матеріалом: робота над граматиною починається з презентації граматичних явищ та створення орієнтовної основи для подальшого формування навички; формування мовних граматичних навичок шляхом їх автоматизації в мовленні; включення мовних навичок у різні види мови та розвиток мовних умінь.

У методиці викладання англійської мови прийнято використовувати такі типи вправ для формування граматичних навичок: імітаційні; підстановочні; трансформаційні. Імітаційні вправи будуються на одноструктурному чи контрастному граматичному матеріалі. Граматичну структуру слід повторювати в даному типі вправ без зміни. Вправи із виправленням смислових помилок виконуються на комунікативній основі. Вчителю слід підбирати найважчі граматичні явища, які піддаватимуться внутрішньомовній інтерференції. Трансформаційні вправи спрямовані на формування навичок комбінування, заміни, скорочення чи розширення граматичних структур. За допомогою даних вправ можна навчитися варіювати зміст повідомлень залежно від ситуації, протиставляти раніше вивченим граматичним правилам. Ще одним важливим методичним прийомом формування граматичних навичок при навчанні продуктивного мовлення в учнів є навчальні комунікативні ігри, в основі яких лежить імітація спілкування. Щодо організації навчально-виховного процесу, то тут важливою умовою є застосування різноманітних форм роботи, а саме: парна, групова, колективна та індивідуальна. Зміна мовного партнера та новизна представленого навчального матеріалу також сприяють активізації мовної діяльності учнів.

У ході експерименту ми поставили за мету – розробити комплекс найбільш ефективних вправ, спрямованих на формування граматичних навичок. Перш ніж ми розпочали реалізацію методичної розробки на уроках англійської мови, ми проаналізували рівень сформованості даних навичок в учнів. Аналіз показав низький рівень сформованості граматичних навичок. Отримані результати лише підтвердили необхідність запровадження розробленого комплексу завдань у хід навчальної діяльності для формування граматичних навичок. У ході педагогічної практики нам також вдалося з'ясувати, що у формуванні граматичних навичок в продуктивному мовленні відіграє роль безліч

факторів. Проаналізувавши дані, ми зробили висновок, що на початок експерименту в ЕГ відзначався середній, наближений до низького рівня розвитку граматичної навички. Під час виконання завдань, вкладених у перевірку граматичних знань, учні, які мали низький рівень граматичних навичок зіштовхнулися з такими труднощами: не знали граматичних правил, унаслідок чого не змогли дати правильні відповіді; не могли знайти помилки у реченнях, так як вони не мали уявлення про правильність вживання граматичних форм; уням не вистачало лексичного запасу слів; не могли грамотно перекласти речення, не вистачало знань про правильний порядок слів у реченні та їхнє граматичне оформлення;

Після проведення експериментальної роботи були виділені такі обов'язкові етапи: 1) Вміння правильно комбінувати слова та змінювати фрази є одним із головних факторів вживання в англійській мові. Опанування граматики мови, що вивчається, важливе не тільки для розвитку продуктивних навичок усного та письмового мовлення, але і для розуміння мови інших людей. 2) Необхідно брати до уваги різницю граматичного устрою української та англійської мови в залежності від рівнів граматики. Саме можливість аналізувати вищезазначені труднощі та підбирати необхідний комплекс методичного комплексу може значно спростити навчальний процес та досягти результатів вже на перших етапах вивчення мови. 3) Навчально-пізнавальні завдання – завдання з пошуку та аналізу інформації, необхідної для вирішення освітніх та практичних завдань, тобто завдання, що забезпечують сам навчальний процес. Після проведення методичного експериментального дослідження, ми провели проміжний (підсумковий) контроль рівня сформованості граматичних навичок учнів. Як показали результати контролю, рівень володіння цими навичками значно зріс. Дані результати дозволяють зробити висновок про те, що розроблений комплекс вправ та комунікативних ігор виявився досить ефективним у

формуванні граматичних навичок учнів середньої школи. Проведене нами практичне дослідження дозволяє стверджувати, що для формування граматичних навичок важливо поетапне та комплексне використання підготовчих вправ. Підготовчі завдання сприяють засвоєнню мовного матеріалу, є засобом розвитку граматичної сторони мовлення та автоматизованості лексико-граматичних навичок, без яких неможливо уявити правильне усне мовлення. Таким чином, для вчителя при формуванні в учнів граматичних навичок важливо відповідально підходити до вибору засобів та прийомів навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко Т.В. Методика навчання англійської мови в початковій школі: навчальний посібник. К.: Арістей, 2005. 235 с.
2. Байдак Л.І. Особливості навчання граматиці англійської мови студентів нелінгвістичних ВНЗ. Філологічні науки. Методика викладання мови та літератури. Суми, 2018. Україна. URL: <http://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/6088/1/Байдак%20Л.І.%20Особливості%20навчання%20граматики.pdf>
3. Бігич О.Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя англійської мови початкової школи: навчальний посібник. К.: Ленвіт, 2006. С. 60–63.
4. Власенко Л.В. Формування граматичних навичок при навчанні читання іноземною мовою. 2013. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/14465/1/2.pdf>
5. Вовк О.І. Особливості оволодіння знаннями у процесі навчання граматичного аспекту іншомовного спілкування / *Наукові записки*. Серія : Педагогіка і психологія. 2005. Вип. 16. С. 208-211.
6. Даниленко О. Самостійна робота з формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі навчання англійської мови після німецької / *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал* / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А.С. Макаренка ; [редкол.: А.А. Сбруєва, М.А. Бойченко, О.А. Біда та ін.]. Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2020. № 3–4 (97/98). С. 12–26.
7. Держстандарт базової середньої освіти 2020. Кабінет Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. Додаток 5.
8. Дубчак І.П. Принципи формування граматичних навичок говоріння на засадах комунікативно когнітивного підходу. URL: [Vknlu_Ptp_2011_19_11.pdf](#)

9. Етапи формування в учнів основної школи англомовної граматичної компетенції за когнітивно-комунікативним підходом. URL:<http://www.edudirect.net/sopids-47-4.html>

10. Єловська С.В. Формування іншомовної граматичної компетенції в учнів старших класів // *Вісник Тамбовського університету*. 2019. Т. 24. № 183. С. 14-23.

11. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.

12. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13 травня 1999 року № 651-XIV (Редакція від 05.03.2017). 16. Закон України «Про Національну програму інформатизації» / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 27-28, ст.181.

13. Здеб А. Роль навчання граматики для рецептивних видів мовленнєвої діяльності у сучасній методиці викладання іноземних мов. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1405>

14. Калінін В.О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур: автореф. дис... канд. пед. наук. Житомир, 2005. 20 с.

15. Касаткіна О.В. До питання розвитку граматичної компетентності студентів на заняттях іноземної мови // *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2011. Вип. 59. С. 52-55.

16. Коломінова О.О., Роман С.В. Методологічні засади ознайомлення учнів школи з новими граматичними явищами у початковій школі // *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2013. Вип. 43. с. 89-94.

17. Крутій К.Л. Проблеми запровадження моніторингу шкільної освіти та шляхи їх вирішення // *Науковий вісник Мукачівського*

державного університету. Серія: Педагогіка та психологія. 2015. Вип. 2. С. 67-70.

18. Купріянова Г.В. Групова і самостійна робота учнів під час засвоєння граматики / *Іноземні мови у шкільництві. 2001. № 6. С. 24–27.*

19. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник / Колек. авт. під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2002. С. 352.

20. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О.Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г.Е. та ін. / за загальн. ред. С.Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2013. 590 с.

21. Мирошниченко О.А. Ефективні методи навчання у викладанні англійської мови як іноземної // *Молодий учений. 2018. № 1 (53). С. 81-95.*

22. Мірошник І.В. Методика формування англомовної граматичної компетенції в учнів початкової загальноосвітньої школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Наук. кер. канд. пед. наук, доц. М. Л. Писанко / Мірошник Ірина Василівна. К., 2013. 439 с.

23. Морська Л.І. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. / за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. К. : Ленвіт, 2013. 590 с.

24. Ніколаєва С. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах. Київ: Ленвіт, 2002. 328 с.

25. Ніколаєва С.Ю. Сучасні підходи до викладання іноземних мов / *Іноземні мови 2002. №1. С.64-69.*

26. Орловська Л. Вимоги до вправ для формування граматичної компетенції в усному мовленні у закладах загальної середньої освіти // *Актуальні питання гуманітарних наук. 2015. Вип. 12. С. 290-295.*

27. Осідак В.В. Комплексний контроль рівня сформованості англomовної граматичної компетенції. К.: Україна. 2017. 218 с.
28. Пометун О.І. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Під заг. ред. О. В. Овчарук. К.: К.І.С., 2004. 233 с.
29. Практикум з методики викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах (на матеріалі англійської мови): посібник для студентів // С.Ю. Ніколаєва, О.Б. Бігич, Н. О. Бражник, С. В. Гапонова та ін. К.: Ленвіт, 2001. 296 с.
30. Приходько О.О. Формування граматичної компетенції у процесі навчання англійської мови у технічному ВНЗ / *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Філологічні науки*. 2015. Кн. 2. - С. 160-165.
31. Прокопенко Н.П. Формування іншомовної комунікативної компетенції у навчанні граматиці англійської мови студентів напряму підготовки «Міжнародна економіка» та «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності». К.: Україна. 2008. 258 с.
32. Проценко Н.В. Основні труднощі навчання аудіювання. Наукові праці Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. 2012. Вип. 29 (1). С. 87–89.
33. Руснак Д.А. Формування граматичної компетенції у майбутніх викладачів французької мови з комп'ютерною підтримкою: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання: романські мови». К., 2009. 23 с.
34. Склярєнко Н.К. Методика формування іншомовної граматичної компетенції в учнів загальноосвітніх навчальних закладів // *Іноземні мови*. 2010. Вип. 40. с. 15-25.
35. Склярєнко Н.К. Типологія вправ в інтенсивному навчанні іноземних мов / *Гуманістичні аспекти лінгвістичних досліджень і методики викладання іноземних мов: Збірник наукових праць*. С. 9–12.

36. Скляренко Н.К. Методика формування іншомовної компетентності у техніці письма / *Іноземні мови*. 2012. № 2. С.13-18.
37. Словник-довідник української лінгводидактики: навчальний посібник / кол. авторів за ред. М. Пентилюк. К.: Ленвіт. 2003. 120 с.
38. Стеченко Т.О. Методичні принципи формування професійно орієнтованої англомовної граматичної компетенції майбутніх філологів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 2003. с.121-124
39. Стеченко Т.О. Формування професійно орієнтованої англомовної граматичної компетенції майбутніх фахівців. К., Україна. 2018. 315 с.
40. Стренкс Дж., Харт Б., Пучта Г., Рінволукрі М. *English in Mind. Teacher's Resource Book 2. Second Edition*. Cambridge University Press. 2013. 176 p.
41. Тарнопольський О.Б. Методика викладання іноземних мов та їх аспектів у школі / Підручник. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля. 2019. 395 с.
42. Тарнопольський О.Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у закладі середньої освіти: навч. пос. К.: ІНКОС, 2016. 248 с.
43. Тригуб І.П. Формування граматичної компетенції у студентів немовних спеціальностей ВНЗ у процесі вивчення англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2014. № 10. Т. 2. С. 74–75.
44. Черноватий Л.М., Карабан В.І. та ін. Практична граматики англійської мови з вправами. URL: <http://vyahk.vk.vntu.edu.ua/file/148d19078f2d738c5318c27b3dac2135.pdf>
45. *A Common European Framework of Reference for Languages Learning, Teaching, Assessment*. Strasbourg, 2001. 264 p.

46. Blended learning: Opening the English classroom // Seminar on 'blended learning' in English language teaching (ELT). 22 March, 2006. Available at: <http://www.britishcouncil.org/brussels-learning-blendedlearning.htm>
47. Bonk C. J. The handbook of blended learning: Global perspectives, local designs / C. J. Bonk, C. R. Graham. Pfeiffer, San Francisco, 2006. P. 5-15.
48. Dirven R. Pedagogical Grammar // Language Teaching, 2010, Vol. 23, N 1. P. 1-18.
49. Harald C. Grammatical Processing in Language Learners. 2006. Applied Psycholinguistics 27, p. 3–42.
50. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. Person Education LTD, 2001. 370 p.
51. Jim Scrivener. Teaching English Grammar: What to Teach and How to Teach it Paperback 5 July 2010, 287 p.
52. Makhnusha Svitlana. Information and communication technologies in the study of a foreign language as a basis for the formation of foreign language intercultural communication // Тези доповідей I Всеукраїнської наукової конференції «Макаренківські читання: філологічні та методичні студії». 22-23 квітня 2021 року. Суми: СумДПУ, 2021. С. 55-56.
53. Opp-Beckman L. Shaping the Way We Teach English: Successful Practices Around the World / L. Opp-Beckman, S. J. Klinghammer. University of Oregon USA. 2006. 154 p.
54. Richards J. C. Approaches and methods in language teaching / J.C.Richards. New York : Cambridge University Press, 2014. 90 p.
55. Saienko N., Semyda O., Akhmad I. Using social networks in teaching ESP to engineering students // Advanced Education. 2020. Is. 14. P. 38-45.

ДОДАТКИ

Додаток А

Вправи для формування граматичних навичок на тему **The Present Continuous**

Translate the sentences

1. Вона зараз виконує вправи.
2. На вулиці йде дощ.
3. Майк будує новий будинок.
4. Мама сьогодні багато працює.
5. Населення Землі швидко зростає..
6. Вони готуються до іспитів
7. Чому ти так на мене дивиш ся?
8. Ви робите домашнє завдання самостійно?
9. Що ти робиш?
- 10.Зараз вона вчить французьку мову.

Work in pairs. A and B are doing something at the same time. Ask questions to your partner like in the example.

Sandra is reading, and what is Susan doing?- While Sandra is reading, Susan is watching TV.

1. Olga/read	Susan/watch TV
2. Helen /play the saxophone	He /play the piano
3. Carl/fix his car	Julia /work in the garden
4. Mile/make coffee	Bridget /take a shower
5. Rob/speak to the manager	Clare /choose a car
6. Sheila/pack her things	Melanie/call for a taxi
7. Teacher/examine Alice	Albert /wait for her in the hall
8. Kate/clean the widows	She/vacuum the carpets
9. They/argue	Telephone/ keep ringing
10. Oksana /plant flowers	David /dig the trees
11. You/give a talk	his assistant/make notes

Choose the correct verb form in the following sentences.

1. According to the scientists, the global climate is changing/changes.
2. She is always complaining/complains, I just can't stand it.
3. They are weighing/weigh their baggage now.
4. The suitcase is weighing/weights 30 pounds.
5. They think/are thinking about going to England.
6. Prices rise/are rising day by day.
7. This dish tastes/is tasting delicious.
- 8 . She tastes/is tasting the soup to see if it is ready.
9. He is always being late/late, nobody can stand it any more.
10. The scarf feels/ is feeling like silk.

11. The doctor feels/is feeling the patient's pulse.
12. Oh yes, I remember/am remembering now. We met him at the last conference, didn't we?
13. I need/am needing to do something to change the situation.
14. The world's population is constantly growing/grows.

Find and correct seven mistakes in the sentences.

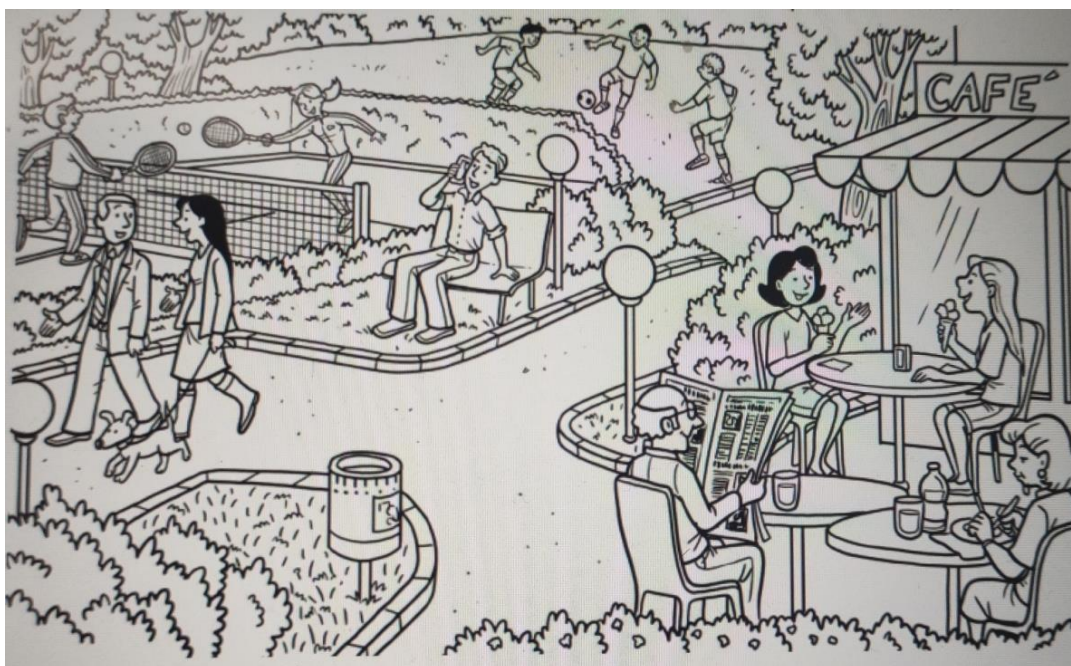
- 1 Conrad is danceing with Marta at the party.
- 2 My friends isn't having fun. They want to go home.
- 2 Alice and Declan don't talking. They're drinking
- 4 'Can you see Marcus?' 'Yes. He's chatting with Sally.' orange juice
5. Fred aren't wearing jeans tonight. He's wearing trousers
6. 'You are coming to the party?' 'Yes, I am.'
7. Oh no! They're stoping the music now. It's only 10 p.m.
- 8 'Does Anna playing in the garden?' 'No, she isn't.'

Most of the sentences below have mistakes. Find and correct them.

fits This dress is fitting her perfectly.

1. Can you see the plane in the sky?
2. The train is leaving at 9 p.m.
3. You are talking on the phone always.
4. They are been going on holiday.
5. What does he does in his free time?

Look at the picture. Write true sentences with the affirmative or negative form of the present continuous.

- 1 Two girls / sit / outside a café
- 2 They / eat / ice cream

- 3 The man on the bench / read / newspaper
- 4 Two people / play / tennis
- 5 They / wear / shorts
- 6 The woman / outside the café / drink / coffee
- 7 The man / outside the café / talk / on a mobile phone
- 8 Two people / walk / with a dog
- 9 The man with the dog / wear / casual clothes
- 10 Some boys / play / football

Work in pairs. Cover the picture. What can you remember? Ask and answer the questions.

- 1 How many people are sitting outside the café?
- 2 What is the man on the bench doing?
- 3 What are the tennis players wearing?
- 4 Who is wearing a suit?
- 5 How many boys are playing football?
- 6 What is the woman with the dog wearing?

Додаток Б
Тестові завдання для перевірки граматичних навичок

Test 1

1 Rewrite the sentences to make them negative.

1 I'm looking for my phone. _____

2 We're waiting outside! _____

3 You're wearing a hat and gloves. _____

4 They're skateboarding in the park. _____

5 It's raining in London.

Mark: ____ / 5

2 Complete the sentences and questions with the present continuous form of the verbs in brackets.

1 What _____ (you / watch) on your laptop?

2 She _____ (take) a photo.

3 _____ (they / come) with us?

4 I _____ (chat) online with my classmates.

5 _____ (he / play) computer games?

Mark: ____ / 5

Vocabulary

3 Circle the odd word out.

1 boots shoes pyjamas trainers

2 coat jacket jumper T-shirt

3 tie tracksuit sweatshirt shorts

4 T-shirt trousers shirt sweatshirt

5 leggings cardigan jeans trousers

Mark: ____ / 5

4 Choose the correct words to complete the sentences.

1 My dad always wears a smart / casual shirt to work.

2 She's wearing tight / baggy leggings.

3 He's wearing a short-sleeved / long-sleeved T-shirt because it's hot.

4 I have to wear dark / light or black trousers for school.

5 She's got a cool plain / patterned skirt. It's green, yellow and red.

Mark: ____ / 5

Total: ____ / 20

Test 2

Grammar

1 Choose the correct verb forms to complete the sentences.

1 I enjoy / am enjoying this concert.

2 The teacher isn't believing / does not believe you.

3 Do you often wake up / Are you often waking up very early?

4The police wear / are wearing a uniform in most countries.

5He never is eating / eats his vegetables.

Mark: ____ / 5

2Complete the dialogue with the present simple or present continuous form of the verbs in brackets.

Kate Why 1 _____ (you / stay) late today?

Jenny I 2 _____ (need) to talk to the teacher about my sister.

I'm worried about her. She 3 _____ (work) all the time at the moment.

Kate Is she nervous about the exams?

Jenny Yes, she is. But she 4 _____ (not want) to talk to anyone about it.

Kate Look! Mrs Morris 5 _____ (come)! You can talk to her now.

See you later! Good luck!

Mark: ____ / 5

3Write adjectives with the opposite meaning to the words in bold. Add the prefix un- where necessary.

1Your name is difficult to remember. _____

2He is very kind. _____

3My trainers were quite expensive. _____

4I have a female doctor. _____

5You're always right! _____

6Is it safe to skate here? _____

7My clothes are very old. _____

8Is she friendly? _____

9You have to use fake names on social media. _____

10That's a very low price. _____

Mark: ____ / 10

Total: ____ / 20

Test 3

1.Choose the correct verb forms to complete the sentences.

1I don't smile / am not smiling because I'm not happy right now.

2She believes / is believing your silly story!

3Are you always getting dressed / Do you always get dressed before breakfast?

4In general, cats are hating / hate swimming.

5John's over there! He wears / is wearing a red T-shirt.

Mark: ____ / 5

4 Complete the dialogue with the present simple or present continuous form of the verbs in brackets.

Harry Hi! What 1 _____ (do)?

Felix I 2 _____ (wait) for my brother.

Harry Is that him over there?

Felix I 3 _____ (not know) – I

4 _____ (not wear) my glasses!

Harry Yes, it is! It's Tom! Don't worry – he 5 _____ (come) now.

Mark: ___ / 5

Vocabulary

5 Write adjectives with the opposite meaning to the words in bold. Add the prefix un- where necessary.

1 I'm wearing a similar coat to yesterday. _____

2 I've got a high temperature. _____

3 My teacher is really friendly. _____

4 She's got a(n) expensive laptop. _____

5 That's the right answer. _____

6 It's a website about male celebrities. _____

7 Is that a fake beard? _____

8 Your words are very kind. _____

9 It's dangerous to cycle along this road. _____

10 It's necessary to wear trainers. _____

Mark: ___ / 10

Total: ___ / 20

Test 4

Grammar

1 Rewrite the sentences to make them negative.

1 You're eating my lunch! _____

2 He's playing the clarinet. _____

3 I'm wearing new glasses. _____

4 We're coming to the party. _____

5 They're talking about the homework. _____

Mark: ___ / 5

2 Complete the sentences and questions with the present continuous form of the verbs in brackets.

1 Who _____ (you / sit) next to in the photo?

2 Sara _____ (take) an exam.

3 _____ (they / leave) now?

4 I _____ (do) my homework.

5 _____ (he / phone) his cousin?

Mark: ____ / 5

Vocabulary

3 Circle the odd word out.

1 trousers shirt sweatshirt T-shirt

2 tracksuit shoes trainers shorts

3 cardigan jacket coat T-shirt

4 jeans shorts trousers leggings

5 pyjamas shoes boots trainers

Mark: ____ / 5

4 Choose the correct words to complete the sentences.

1 It isn't safe to wear dark / light clothes when you cycle at night.

2 My teacher normally wears a casual / smart skirt and shirt.

3 I want a short-sleeved / long-sleeved sweatshirt for the winter.

4 It's a plain / patterned dress with lots of red squares.

5 These shoes are very tight / baggy – I need bigger ones.

Mark: ____ / 5

Total: ____ / 20

Test 5

Grammar

1 Rewrite the sentences to make them negative.

1 I'm looking for my phone. _____

2 We're waiting outside! _____

3 You're wearing a hat and gloves. _____

4 They're skateboarding in the park. _____

5 It's raining in London. _____

Mark: ____ / 5

2 Complete the sentences and questions with the present continuous form of the verbs in brackets.

1 What _____ (you / watch) on your laptop?

2 She _____ (take) a photo.

3 _____ (they / come) with us?

4 I _____ (chat) online with my classmates.

5 _____ (he / play) computer games?

Mark: ____ / 5

Vocabulary

3 Circle the odd word out.

1 boots shoes pyjamas trainers

2 coat jacket jumper T-shirt

3 tie tracksuit sweatshirt shorts

4T-shirt trousers shirt sweatshirt
5leggings cardigan jeans trousers

Mark: ____ / 5

4Choose the correct words to complete the sentences.

1My dad always wears a smart / casual shirt to work.

2She's wearing tight / baggy leggings.

3He's wearing a short-sleeved / long-sleeved T-shirt because it's hot.

4I have to wear dark / light or black trousers for school.

5She's got a cool plain / patterned skirt. It's green, yellow and red.

Mark: ____ / 5

Total: ____ / 20
